

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології початкової освіти

Магістерська робота

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ У 3 КЛАСІ

Виконала:

Чернявська Марина Антонівна
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Науковий керівник: кандидат
педагогічних наук, доцент

Пішун С. Г.

Допущено до захисту:

«06» січня 2025 року

Завідувач кафедри:

доктор педагогічних наук, професор Бірюк
Л.Я. *Бірюк*

Дата захисту: «24» січня 2025 року

Оцінка 85 В

Підписи членів ЕК:

Михайленко О.С.
Степанко (Степанко В.О.)
Пішун (Пішун С.Г.)
Пішун (Пішун С.Г.)
Віт Вітуківна В.В.

Глухів 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Чернявська М.А. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання в 3 класі. Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Навчально-науковий інститут педагогіки і психології, кафедра психології та педагогіки початкової освіти. Глухів, 2025. 100 с., 11 рис. (з них 3 діаграми) та 9 табл., 2 розд., висновки, список використаних джерел і додатки.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності в учнів початкових класів.

Предмет дослідження – ефективність методики формування комунікативної компетентності в учнів 3 класу на уроках читання.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності теоретичних і методичних основ організації процесу формування комунікативної компетентності в учнів 3 класу на уроках читання в сучасній початковій школі.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань використано наступні методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні.

Перший розділ присвячено теоретичним засадам проблем формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання.

У другому розділі висвітлено дослідно-експериментальну роботу з перевірки ефективності методики формування комунікативної компетентності.

Матеріали дослідження можуть бути використані керівництвом, учителями початкової школи під час укладання навчально-виховних програм з літературного читання з метою формування комунікативної компетентності; під час проведення методичних семінарів учителів початкової школи.

Перелік ключових слів: комунікативна компетентність, читацька компетентність, компетентнісний підхід, літературне читання, інноваційні технології, кількісний, якісний аналіз.

ANNOTATION

Chernyavska M.A. Formation of communicative competence of younger schoolchildren in reading lessons in the 3rd grade. Master's thesis for a master's degree in the specialty 013 "Primary education". Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko, Educational and Scientific Institute of Pedagogy and Psychology, Department of Psychology and Pedagogy of Primary Education. Glukhiv, 2025. 100 p., 11 fig. (including 3 diagrams) and 9 tables, 2 chapters, conclusions, list of sources used and appendices.

The object of the study is the process of forming communicative competence in primary school students.

The subject of the study is the effectiveness of the methodology for forming communicative competence in 3rd grade students in reading lessons.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of the theoretical and methodological foundations of organizing the process of forming communicative competence in 3rd grade students in reading lessons in a modern primary school.

To implement the purpose of the study and the tasks set, the following **research methods** were used: theoretical, empirical and statistical.

The first section is devoted to the theoretical foundations of the problems of forming communicative competence in younger schoolchildren in reading lessons.

The second section highlights the research and experimental work on testing the effectiveness of the methodology for forming communicative competence.

The research materials can be used by management and primary school teachers when drawing up educational programs in literary reading with the aim of forming communicative competence; when conducting methodological seminars for primary school teachers.

Keywords: communicative competence, reading competence, competency-based approach, literary reading, innovative technologies, quantitative, qualitative analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ У 3 КЛАСІ.....	7
1.1. Стан дослідження проблеми в педагогічній і психологічній літературі.....	7
1.2. Зміст, завдання та психолого-педагогічні особливості формування у молодших школярів комунікативної компетентності.....	17
1.3. Шляхи формування в учнів 3 класу комунікативної компетентності на уроках читання у практиці початкової школи.....	28
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ.....	44
2.1. Визначення критеріїв, показників та вивчення рівнів комунікативної компетентності в учнів 3 класу сучасної початкової школи.....	44
2.2. Опис методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі та її впровадження в освітній процес експериментального класу.....	48
2.4. Аналіз результатів дослідження.....	63
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Концепція загальної середньої освіти зазначає, що освітніми результатами початкової школи є повноцінні мовленнєві, читацькі уміння і навички, тому комунікативні уміння та навички є першочерговими серед інших. Завдання формування в учнів початкової школи комунікативної компетентності відповідає потребам сьогодення і узгоджується з гуманітарним підходом до організації й оцінки результативності початкової освіти згідно з положеннями Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні.

Для сучасної початкової школи пошук шляхів та засобів формування в учнів комунікативної компетентності у різних сферах навчальної діяльності постає як одна з найбільш актуальних проблем. В контексті концепції «Нова українська школа» процес формування комунікативної компетентності в учнів початкових класів вимагає комунікативно-діяльнісного підходу до уроків літературного читання та української мови.

Формування у молодших школярів комунікативної компетентності потребує створення на уроках читання умов для позитивного розвитку, психологічного комфорту, творчої реалізації. На уроках літературного читання в початковій школі у молодших школярів розвивають якості, необхідні для формування комунікативної компетентності: мовленнєву пам'ять, мовне чуття, тобто вміння наслідувати традиції використання мовних одиниць, уміння відтворити особистий погляд в усному мовленні.

Комунікативна компетентність вимагає роботи таких складових літературно-творчих здібностей, як: сприймання, мислення, творча уява, мовлення, дає змогу одночасно розкритися почуттєвій та інтелектуальній сфері молодшого школяра.

Дослідження сучасних вітчизняних науковців (Н. Бібік, Л. Бірюк, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вашуленко, О. Вишник, І. Гудзик, Корніяка, В. Мартиненко, Л. Мелешко, В. Мельничайко, Л. Пироженко, О. Пометун,

В. Собко та ін.) доводять, що принцип розвитку мовлення забезпечує формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання та української мови.

Надзвичайно багато досліджень присвячено пошукові дидактичних шляхів розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь молодших школярів. Питання комунікативної компетентності як інтегрованої властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, досліджено у працях багатьох вітчизняних науковців (І. Бех, Л. Бірюк, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Вашуленко, Н. Марецька, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.); окреслено шляхи розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у наукових розвідках сучасних дослідників (С. Копелюк, Т. Олійник, М. Пентилюк та ін.).

Результати проаналізованих досліджень засвідчили широкий спектр наукових пошуків щодо проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів, проте у світлі реалізації сучасних концепцій проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання не була предметом спеціального дослідження.

Актуальність, недостатня розробленість проблеми, пошук ефективних засобів та практичних методичних матеріалів обумовили вибір теми магістерської роботи: **«Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі»**.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності в учнів початкових класів.

Предмет дослідження – ефективність методики формування комунікативної компетентності в учнів 3 класу на уроках читання.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності теоретичних і методичних основ організації процесу формування комунікативної компетентності в учнів 3 класу на уроках читання в сучасній початковій школі.

Завдання дослідження:

- виявити стан дослідження проблеми в педагогічній і психологічній літературі.
- окреслити зміст, завдання та психолого-педагогічні особливості формування у молодших школярів комунікативної компетентності;
- висвітлити шляхи формування в учнів 3 класу комунікативної компетентності на уроках читання у практиці початкової школи;
- визначити критерії та показники і дослідити рівні сформованості комунікативної компетентності в учнів 3 класу до і після формувального впливу;
- експериментально дослідити ефективність методики формування в учнів 3 класу комунікативної компетентності на уроках читання в сучасній початковій школі.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної та лінгводидактичної літератури для визначення теоретико-методичних засад дослідження; синтез й узагальнення наукових положень з досліджуваної проблеми;
- емпіричні: спостереження за освітнім процесом у початкових класах на уроках читання для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування для визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів 3 класу; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності методики формування комунікативної компетентності в учнів 3 класу на уроках читання;
- статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, порівняльна характеристика результатів експерименту для перевірки ефективності розробленої методики формування комунікативної компетентності на уроках читання в учнів початкових класів.

Наукова новизна дослідження: обґрунтовано організаційні і методичні основи формування комунікативної компетентності молодших

школярів на уроках читання; уточнено поняття «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність молодшого школяра»; отримано можливість подальшого розвитку наукових уявлень про сутність процесу формування у молодших школярів комунікативної компетентності на уроках читання в 3 класі сучасної початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вдосконаленні організаційних підходів до формування у молодших школярів комунікативної компетентності на уроках читання; розроблено конспекти уроків літературного читання у 3 класі та сценарії виховних заходів для формування комунікативної компетентності учнів на уроках читання.

Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані керівництвом, вчителями початкової школи під час укладання навчально-виховних програм з літературного читання з метою формування у здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності; під час проведення методичних семінарів і курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи за темою «Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання».

Апробація результатів та публікації. Основні положення, висновки і результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «»; Сертифікат реєстраційний номер № від).

Результати дослідження відображено в публікації:

Чернявська М.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінок. У тексті вміщено 11 рисунків (з них 3 діаграми) та 9 таблиць. Додатки викладено на 18 сторінках. У списку 65 використаних джерел, що охоплюють 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ У 3 КЛАСІ

1.1. Стан дослідження проблеми в педагогічній і психологічній літературі

Впровадження гуманістично-інноваційної моделі в освітній процес нової української початкової школи спрямоване на підвищення рівня інтелектуального, культурного, духовно-морального розвитку молодшого школяра і потенціалу нашого суспільства. Завдання початкової школи надати учням таких знань, умінь та навичок, щоб діти у майбутньому стали гідними членами українського суспільства з певним запасом знань, розвиненими комунікативними навичками, досконалим володінням рідною мовою, умінням критично мислити та адаптуватися до різних обставин життя.

Одним з головних напрямів орієнтації сучасної початкової освіти є формування комунікативної компетентності в молодших школярів – здатності розв’язувати за допомогою мовних засобів комунікативні завдання в конкретних формах та ситуаціях спілкування.

Головною метою, визначеною в Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») визначено мету стратегії розвитку освіти в Україні, як: «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації». Відповідно до положень Закону України «Про освіту», освіта є «основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об’єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [30, с. 45].

Концепцією Нової української школи, як головну, визначено мету створення школи, в якій «буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті» [3, с. 63].

Державним освітнім стандартом початкової освіти передбачено формування комунікативної компетентності учнів початкових класів шляхом створення умов для особистісно-орієнтованого навчання, при цьому підкреслюється, що «теоретичні відомості у початковій мовній освіті є не самоціллю, а важливим підґрунтям та засобом формування у молодших школярів комунікативної компетентності» [30, с. 56].

Науковці по-різному підходять до визначення поняття компетентності та комунікативної компетентності: як вважає Д. Хаймс, комунікативна компетентність – це «поєднання інтуїтивно зрозумілих функціональних знань і контролю за принципами використання мови» [67, с. 272]; Н. Марецька розуміє компетенцію «як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід діяльності» [41, с. 8]; як «вищу здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях» трактує комунікативну компетентність Ю. Ємельянов, називаючи її «конгломератом знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання» [27, с. 44]; поняття «готовності учня до виконання завдань у певній сфері знань» науковці В. Кальней і М. Шишов вважають ключовим визначенням «компетенції» та «компетентності», стверджуючи, що «компетенцією є підготовленість учня до використання знань і способів діяльності» [64, с. 14].

Як зазначають Н. Бібик, М. Вашуленко, В. Мартиненко, найбільшого поширення набуло трактування компетентності «як сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [4, с. 148].

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, вміння, навички. У психологічному аспекті О. Киричук розглядає

компетентність, як комплексну характеристику особистості, яка «вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, знання, уміння, навички; має здатність до творчого вирішення завдань, ініціативності, самостійності, самооцінки, самоконтролю; це сформованість інтелектуальних операцій, спрямованість у діяльності, усвідомленість і мотиваційна насиченість». При цьому підкреслюється, що «на кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості, тобто різні види компетенції» [32, с. 110].

Розглядаючи поняття «компетентність», як педагогічне явище, науковці О. Луценко та І. Родигіна наголошують на тому, що це «не специфічні предметні уміння та навички, навіть не абстрактні загально-предметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві уміння, необхідні людині будь-якої професії» [54, с. 179].

На жаль, єдиного погляду на різні визначення цих двох термінів поки ще немає. Проаналізувавши погляди науковців на поняття «компетентність», приходимо до висновку, що узагальнене визначення поняття «компетентність» можна представити, як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності учня) щодо певного кола предметів і процесів реальної дійсності, необхідних для здійснення якісної особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності.

Компетентність є результатом оволодіння учнем відповідною компетенцією, що містить його особистісне ставлення до предмета діяльності, тому компетентність у певній освітній сфері – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначити і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Таким чином, компетенцію ми розуміємо як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення

у певній сфері знань, якостей особистості, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід у певній сфері діяльності.

У контексті дослідження проблеми будемо послуговуватися терміном «компетентність», яка є комплексною характеристикою особистості, і містить в собі суму знань, навичок та відносин, що дають змогу ефективно здійснювати певну діяльність. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У світлі нашого дослідження актуальним є питання формування комунікативної і читацької компетентності молодших школярів.

У Державному стандарті початкової освіти читацька компетентність визначена, як компонент усіх ключових компетентностей. Розділ «Літературне читання» програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи визначає «для вчителя послідовно-систематичне керівництво навчально-виховною роботою учнів, орієнтує вчителя на творчу й цілеспрямовану діяльність, забезпечує єдність навчання і виховання засобами слова і книжки» [30, с. 322].

Як зазначає В. Науменко, метою курсу «Літературне читання» є «розвиток дитячої особистості засобами читацької діяльності, формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентностей, ознайомлення учнів із дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі» [44].

Отже, формування комунікативної компетентності учнів на уроках читання у початкових класах є актуальною проблемою, яка поєднує поняття читацької (як базової складової) і комунікативної компетентності молодших школярів.

Проблема формування комунікативної компетентності в молодших школярів є актуальною в теорії і практиці сучасної початкової освіти. В педагогічній, психологічній, лінгвістичній науковій літературі проблема

формування комунікативної компетентності в молодших школярів на уроках літературного читання і української мови розглядалась в різних аспектах.

Якщо звернутися до педагогічної спадщини, можна відмітити, що більшість вітчизняних і зарубіжних класиків філософії, психології і педагогіки наголошували на важливості інтелектуального та комунікативного розвитку дитини (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж. Піаже, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, І. Огієнко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) [23]. Педагогічні, психологічні і методичні аспекти проблеми формування читацької, мовленнєвої і комунікативної компетентності молодших школярів були предметом дослідження вітчизняних представників психолого-педагогічної наукової думки минулого і сучасності (В. Бадер, І. Бех, Л. Бірюк, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Вишник, О. Запорожець, О. Мельничайко, С. Пішун, В. Собко та ін.).

На нашу думку, здатність до комунікації є базовою та необхідною для всіх видів діяльності і проявляється у всіх сферах життя та навчання під час організації колективної діяльності молодших школярів, тому ми комунікативну компетентність розглядаємо як ключову, «наскрізну», інтегративну.

Ефективний процес виховання цільної особистості неможливий без вироблення у дітей ще у початковій школі навичок правильного, швидкого та свідомого читання. Педагогові, щоб прищепити учням любов до читання, необхідно переконати дитину у необхідності сприймати книгу, як друга, радника; відчувати її як неоціненного джерела знань та засобу спілкування і емоційного впливу.

Емоційне благополуччя або самопочуття молодшого школяра залежить не тільки від того, скільки в нього друзів серед однокласників, які охоче з ним спілкуються, а й від того, наскільки взаємні ці симпатії чи прагнення до спілкування. За В. Сухомлинським, «чим більше взаємних симпатії і менше взаємних антипатій у класному колективі, тим краще самопочуття всіх учнів,

сприятливіший психологічний клімат для їхнього всебічного розвитку» [65, с. 112].

Згідно з концепцією Нової української школи, на думку Н. Бібік, щоб навчити молодших школярів спілкуватися, необхідно «сформувати людину, здатну творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною, а не лише у наданні учням певного обсягу знань і умінь» [3, с. 93].

На нашу думку, зміст поняття «читацька компетентність молодшого школяра» можна визначити таким чином: як складне багатоконпонентне особистісне утворення, читацька компетентність молодшого школяра стосується опрацювання ним не лише художніх, а й текстів різних видів; як базова складова, читацька компетентність молодшого школяра входить у зміст комунікативної і пізнавальної компетентностей і передбачає оволодіння молодшим школярем сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу молодшому школяреві самостійно орієнтуватися у колі літературного читання, самостійно працювати з різними видами письмових текстів – читати, розуміти знаходити в них потрібну інформацію, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та застосовувати набутий читацький досвід для вирішення освітніх завдань, у реальних життєвих ситуаціях, у типових і нових ситуаціях, що, у свою чергу, забезпечує готовність і здатність молодших школярів до подальшого навчання, пізнання, саморозвитку і уміння спілкуватися.

Розглядаючи молодшого школяра, як компетентного читача, дослідниця О. Вашуленко характеризує його, як особистість, що здатна «адекватно сприймати емоційно-образний склад художнього твору, специфіку його виражальних та образотворчих засобів. У нього має бути розвинена уява, образне мислення, розуміння художньої умовності твору, необхідний мінімум літературознавчих знань. Для такого читача властива

достатня загальна культура емоцій, здатність до співпереживання, вміння запам'ятовувати найсуттєвіші, значущі моменти твору, здатність розуміти ідейно-художню функцію словотворчих засобів, характерних для конкретного автора чи для всієї літератури певного напрямку. А головне – у компетентного читача повинен бути постійний інтерес до читання художньої літератури, який переростає в усвідомлену потребу» [14].

У працях ряду сучасних українських науковців (Н. Бібік, І. Гудзик, Н. Марецька, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.) визначено поняття компетентнісного підходу в освіті, здійснено теоретичне обґрунтування змістового наповнення його основних категорій.

На думку сучасних дослідників Н. Дмитренко, О. Столярчук та М. Федорець, метою нової української школи є «підготовка дітей до життя, й цей процес починається саме зі шкільної парти, тому сучасна початкова мовленнєва освіта намагається впроваджувати різні інноваційні технології на уроках української мови та літературного читання» [25, с. 207]. Дослідженням питання використання інноваційних технологій з метою формування читацької, мовленнєвої та комунікативної компетентності молодшого школяра приділяли увагу різні вітчизняні науковці (А. Гамалій, Я. Кодлюк, Є. Мазур, Л. Мелешко, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Потебня, А. Радченко, В. Сухомлинський, П. Щербань та ін.).

Проблема компетентнісного підходу до навчання молодших школярів української мови тісно пов'язана з практичною спрямованістю, на яку орієнтують чинні програми початкової школи. Адаптація під світові стандарти української освіти в умовах її реформування, як вважає В. Славова, «повинна починатися з початкової школи і вимагає пошуку нових методів і прийомів навчання, формування ключових компетентностей та комунікативної компетентності, зокрема» [57].

У світлі формування комунікативної компетентності молодших школярів дослідники (С. Копелюк, М. Пентилюк та ін.) присвятили свої роботи саме дослідженню організації словникової роботи на заняттях, в яких

за приклад береться загал словника дитини [36; 49]. Підкреслюючи важливість розвитку словникового запасу для формування комунікативної компетентності учнів, видатний педагог В. Сухомлинський писав: «Тільки той може осягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини» [65, с. 265].

Як вважає А. Добрович, «під час формування уміння спілкуватися мають панувати спокійні обставини цілеспрямованої роботи, стан душевної рівноваги, культивування впевненість у своїх силах, віра у можливість подолати свої труднощі», вважаючи «особливо згубними для дитячого колективу хворобливу гонитву за найвищими балами і болісне сприймання низької оцінки» [26 с. 89].

Висвітлення різних методичних аспектів формування комунікативної компетентності на уроках літературного читання та української мови ґрунтується на попередніх досягненнях різних наукових напрямках: лінгводидактики (В. Бадер, О. Вишник, В. Мельничайко, В. Собко та ін.) [1; 16; 59]; педагогіки (М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.) [65]; психології (І. Бех, О. Запорожець та ін.) [2; 29].

Як зазначають Л. Бірюк і С. Пішун, «усвідомлення будь-яких особливостей мови, правильніше, мовленнєвих одиниць безумовно має місце, але оволодіти будь-яким видом мовленнєвої діяльності можна лише виконуючи цей вид діяльності, тобто – навчитися говорити – говорячи, слухати – слухаючи, читати – читаючи, писати – пишучи» [5].

На думку А. Вихрущ, С. Дубчак, «все життя людини протікає в постійному спілкуванні: незалежно від статі, віку, освіти, соціального стану, територіальної та національної приналежності і багатьох інших даних, що характеризують людську особистість, ми постійно запитуємо, передаємо і зберігаємо інформацію, тобто активно займаємося комунікативною діяльністю» [17, с. 12].

Компетентнісний підхід полягає у спрямованості навчального процесу на формуванні і розвитку основних компетентностей особистості. Враховуючи те, що компетентність є кінцевим результатом навчання, то виникає проблема оцінювання та системи перевірки навчальних досягнень молодих школярів на засадах компетентнісного підходу.

Як вважає О. Овчарук, «контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях» [46, с. 53].

Сьогодні, серед першочергових і актуальних напрямків творчої роботи вчителів є пошук і використання великої і різноманітної кількості методичних прийомів роботи, як традиційних, так і інноваційних технологій для урізноманітнення засобів навчання та формування комунікативної компетентності молодших школярів. Як зазначають Л. Бірюк і С. Пішун, «сучасні інноваційні технології стають типовим явищем освітянської практики, а готовність до їх застосування – вимогою до усіх педагогів» [6]. На уроках літературного читання у практиці початковій школі використовують інноваційні технології: технологія розвивального навчання; ігрові технології, технології проблемного навчання, критичного мислення, інтерактивні технології, навчання на інтегративній основі, метод проєктів, інформаційні технології навчання.

На думку Л. Божович, «в ігровій діяльності розвиваються й перебудовуються пізнавальні психічні інтереси, зароджуються нові види діяльності, з'являються елементи навчання» [8, с. 188]. Соціологи і психологи (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянников) пов'язують ігрову діяльність з розвитком «умінь давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування, програмувати цей процес, вживаючись в атмосферу

комунікативної ситуації і здійснювати управління процесом спілкування групи, колективу, команди» [28, с. 82].

Як вважають сучасні науковці (О. Гончарук, І. Гудзик) в системі розвивального навчання блок занять з метою навчання та формування комунікативної компетентності являє собою «систему завдань спрямованих на діяльність учнів від визначення мети до моделювання теоретичних узагальнень та їх застосування для розв'язання окремих практичних питань, типова схема складається з орієнтовано-мотиваційного, пошуково-дослідницького, практичного та рефлексивно-оціночного етапів» [20; 22].

У працях І. Дивакової, О. Комар та багатьох інших дослідників висвітлено вплив сучасних методів і форм організації навчання, роль і місце інтерактивних форм навчання, як «способів формування компетентнісної освіти, що створює можливості для молодших школярів, розвиваючи функціональну грамотність (базові знання, уміння та навички), збагачуючи досвід ефективної комунікації в ситуаціях, подібних до життєвих, формуючи власну комунікативну поведінку та компетентність» [24; 35].

Умови ефективного використання інноваційних технологій на уроках читання в початкових класах, проблеми їх впливу на формування комунікативної компетентності молодшого школяра, на його емоційну, вольову, моральну сферу досліджувались багатьма сучасними науковцями (М. Вашуленко, Н. Головань, С. Копелюк, А. Мудрик, О. Хромченко, В. Стаднік та ін.). На сьогодні науковцями визначено сутність комунікативної компетентності молодшого школяра і з'ясовано основні чинники її формування; виокремлено і систематизовано комунікативні компетенції, що лежать в основі комунікативної компетентності і мають бути сформованими у молодших школярів; узагальнено і розкрито форми і методи формування комунікативної компетентності; розкрито передумови готовності вчителя до формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних технологій є предметом досліджень сучасних вітчизняних науковців (Я.

Кодлюк, С. Луців, Н. Максименко, Т. Качак, О. Пехота, А. Кіктенко та ін.); академік М. Вашуленко, наголошуючи на сенситивності молодшого шкільного віку щодо формування комунікативної компетентності, зазначає, що «комунікативні вміння і навички, набуті в початковій школі, не тільки забезпечують основу подальшого навчання і виховання підлітків та молоді, а й значною мірою визначають якості практичної, громадської і професійної діяльності дорослої людини» [13, с. 10].

Українські дослідники (Я. Кодлюк, С. Луців, Н. Максименко і Т. Качак, О. Пехота і А. Кіктенко) підкреслюють важливість використання інноваційних технологій для формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на уроках читання; ними проаналізовано роль розвивального навчання, що сприяє розвитку міжособистісного спілкування; виявлено особливості функціонування психічних процесів і нервової системи та розкрито їх вплив на формування комунікативної компетентності молодших школярів [34; 39; 40; 50].

Однак, аналіз наукових літературних джерел засвідчує, що проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання в 3 класі ще не знайшла належного висвітлення у науковій літературі і відповідно реалізації у практиці освітнього процесу початкової школи – вона є багатогранною й потребує різностороннього вивчення.

1.2. Зміст, завдання та психолого-педагогічні особливості формування у молодших школярів комунікативної компетентності

Сучасна українська освіта спрямована на формування особистості, здатної розв'язувати комунікативні завдання в конкретних формах та ситуаціях спілкування. Комунікативна активність молодшого школяра – це системна якість особистості, що проявляється у бажанні налагодити стосунки з оточуючими людьми, у прагненні особисто виявити турботу, і знаходить реалізацію у взаємодії з іншими.

Сутність компетентнісного підходу в початковій освіті полягає у спрямуванні освітнього процесу на набуття учнями важливих компетентностей, тобто «загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності; компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню й є показником успішності особистості. На думку І. Гудзик, «компетентнісний підхід, що визначається державою, установами або окремими особами під час організації певного виду діяльності, передбачає окреслення чіткого кола компетенцій – необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дає змогу ефективно виконувати діяльність або певну функцію, підхід» [22, с. 16].

Компетентнісний підхід в освіті, на думку О. Савченко, слід розуміти як «спрямованість навчального процесу на формуванні і розвиток основних компетентностей особистості, що вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях» [55, с. 12].

Як вважає М. Слинко, компетентність молодшого школяра є «результатом систематизованої навчальної діяльності, що виражається в активному оволодінні системою знань, а також здатності використовувати її з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності» [58, с. 78].

Комунікативна компетентність, на думку О. Васильєвої, – це «вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання» [11, с. 17]; А. Богуш, Г. Селевко трактують комунікативну компетентність як «здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння» [7, с. 35].

У смисловому значенні компетентність охоплює три аспекти: знання, уміння, навички й є:

- комплексною характеристикою особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, знання, уміння, навички; має здатність до творчого вирішення завдань, ініціативності, самостійності, самооцінки, самоконтролю;

- сформованістю інтелектуальних операцій, спрямованістю у діяльності, усвідомленістю і мотиваційною насиченістю;

- на кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості, тобто різні види компетенції [63].

На думку Ю. Федоренко, «оскільки компетентність – це кінцевий результат навчання, актуалізується проблема оцінювання системи перевірки й оцінювання навчальних досягнень молодих школярів на засадах компетентного підходу, контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач» [61, с. 3].

Таким чином, відповідність загальної здатності учнів виконувати певну діяльність тим вимогам, які висуваються до її виконання, є ступенем компетентності учня.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми. Складовими комунікативної компетентності молодшого школяра В. Стадник вважає такі уміння: «орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування; ефективно взаємодіяти з оточенням, бути готовим до діалогу; володіти знаннями, уміннями і навичками конструктивного спілкування». Джерелом розвитку комунікативної компетентності науковець називає «трансляцію комунікативних умінь у процесі міжособистісної взаємодії з іншими людьми; оволодіння культурною спадщиною; спостереження за поведінкою інших людей в процесі комунікації; програвання в уяві комунікативних ситуацій; є

важливим «прищеплювати молодшим школярам культуру спілкування» [60, с. 14].

Комунікативна компетентність має інтегративний характер і містить в собі інші компетентності (Рис. 1.1).

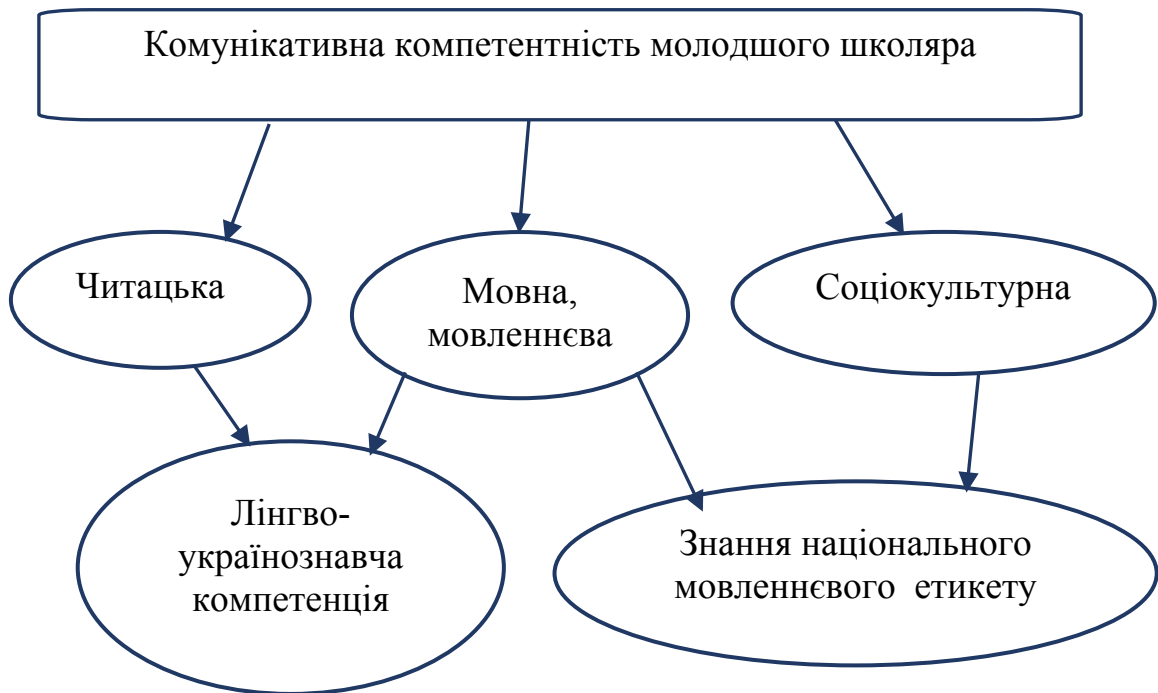

Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності

Як вважає Д. Будянський, комунікативна компетентність передбачає «комплексне застосування вербальних і невербальних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування». Формування комунікативної компетентності спрямоване на розвиток культури спілкування, засвоєння мовленнєвих та етичних норм спілкування [10, с. 193].

Однією з важливих проблем сучасних лінгводидактичних досліджень є пошук методів, прийомів і форм навчання, що спрямовані на результативність таких важливих компонентів змісту навчання, як мовна і

мовленнєва компетенція, які є складовими комунікативної компетенції учнів. Як зазначають В. Сиротенко і А. Акритова, мовна компетенція складається з двох компонентів: це мовний досвід, який накопичується дитиною під час безпосереднього спілкування і діяльності, та мовні знання, засвоєні у процесі спеціального навчання [56].

Як вважає А. Мудрик, комунікативна компетентність є комплексним поняттям, яке спирається на мовленнєву, мовну компетенцію та охоплює систему мовленнєвих умінь, а саме: вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні, монологічні і діалогічні висловлювання – уміння, необхідні для спілкування в різних життєвих ситуаціях, а також доречно й адекватне використання мовних і позамовних засобів виразності (інтонації, міміки, жестів) і соціокультурна компетентність [56].

Отже, мовна компетентність ґрунтується на знаннях про систему мовлення як основа формування фонетичних і орфоепічних, морфологічних, лексичних, лінгвістичних, корекційних умінь щодо правильності вживання граматичних норм, навичок правопису; мовленнєва компетентність – на знаннях про особливості усного та писемного мовлення; формуванні уміння ставити запитання і відповідати на них, створювати діалог, складати власні монологічні висловлювання різних стилів і жанрів, формування структурно-композиційних, інформаційно-змістових, лексико- та граматико-стилістичних умінь; лінгво-українознавча компетентність – на знаннях про національну культуру; знання і уміння національного мовленнєвого етикету – на умінні доречно використовувати у мовленні національний фольклор (українські приказки, прислів'я, ідіоми) і дотриманні норм українського мовленнєвого етикету [2; 13; 15].

Як зауважує С. Олійник, читацька компетентність молодшого школяра входить у зміст комунікативної і пізнавальної компетентностей і передбачає «оволодіння молодшим школярем сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу молодшому школяреві самостійно орієнтуватися у колі літературного читання, самостійно працювати з різними

видами письмових текстів – читати, розуміти знаходити в них потрібну інформацію, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та застосовувати набутий читацький досвід для вирішення освітніх завдань, у реальних життєвих ситуаціях, у типових і нових ситуаціях, що, у свою чергу, забезпечує готовність і здатність молодших школярів до подальшого навчання, пізнання, саморозвитку» [47].

Дослідниця О. Гордієнко розуміє тексти для читання, як «зразки мовлення, які виступають необхідним матеріалом для розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь молодших школярів». Найкращі зразки художнього мовлення – вірші і оповідання, загадки і прислів'я, казки і легенди, на думку О. Гордієнко, є «тим джерелом, який за належно організованої роботи поповнює словниковий запас дітей, викликає бажання поділитися думками і почуттями, дають змогу відпрацювати вміння діалогічного і монологічного мовлення» [21, с. 115].

Отже, тексти для читання є засобом формування комунікативної компетентності в молодших школярів.

Розглядаючи проблему формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах нової української школи, М. Слинко розуміє поняття «комунікативна компетентність здобувачів початкової освіти», як «здатність дітей молодшого шкільного віку успішно користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письмо, говоріння) для пізнання, комунікації, впливу». Але основним критерієм формування комунікативної особистості М. Слинко вбачає в «умінні розуміти, критично оцінювати усні й письмові тексти, уміння висловлювати свої думки правильно, точно та вміння оптимально використовувати свою мовленнєву діяльність у спілкуванні з іншими людьми» [58, с. 80].

Перед вчителем початкової школи суспільство ставить завдання цілеспрямовано готувати молодших школярів не лише до сумлінної праці і пізнання, а й до розумного та невимушеного спілкування, оскільки, як

зауважує М. Пентилюк, «здатність до спілкування з людьми є як одним із важливих чинників соціалізації, так й формування комунікативних потреб і можливостей особистості» [49, с. 9].

Таким чином, основними завданнями формування комунікативної компетентності молодших школярів є: підвищення загальної культури особистості; включення учнів у процес взаємодії з оточуючими людьми для задоволення потреб у спілкуванні; розвиток техніки спілкування і взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь стверджувати взаємовідносини як вищу цінність спілкування; формування риторичних знань, умінь і навичок (Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Завдання формування комунікативної компетентності молодших школярів

Найбільше часу в школі молодші школярі проводять на уроках, найважливішими з яких є уроки літературного читання та української мови, де формується ставлення учнів до світу, їх соціальна позиція, свідомість, ціннісно-сміслові ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної

свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе із соціального досвіду, скільки бере й якого значення цьому надає.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти та навчальної програми з української мови для 1-4 класів, зміст складових комунікативної компетентності молодшого школяра (мовної, мовленнєвої, читацької і соціокультурної) полягає в оволодінні мовами та способами взаємодії з людьми, навичками роботи в групі – учень має вміти відрекомендувати себе, написати листа, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію тощо [30, с. 164].

Сутність завдання формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання, як вважає В. Мартиненко, полягає у формуванні системи умінь молодшого школяра «самостійно продукувати висловлювання з певною комунікативною метою і передбачає систему умінь: пов'язаних з темою, її розумінням і розкриттям; уміння підпорядковувати висловлювання певному задуму, виражати свою думку, позицію, ставлення; уміння розмежовувати головне й другорядне відповідно до теми і задуму; уміння будувати текст, в усній формі – імпровізувати, в письмовій – записувати без помилок; уміння редагувати» [42, с. 190].

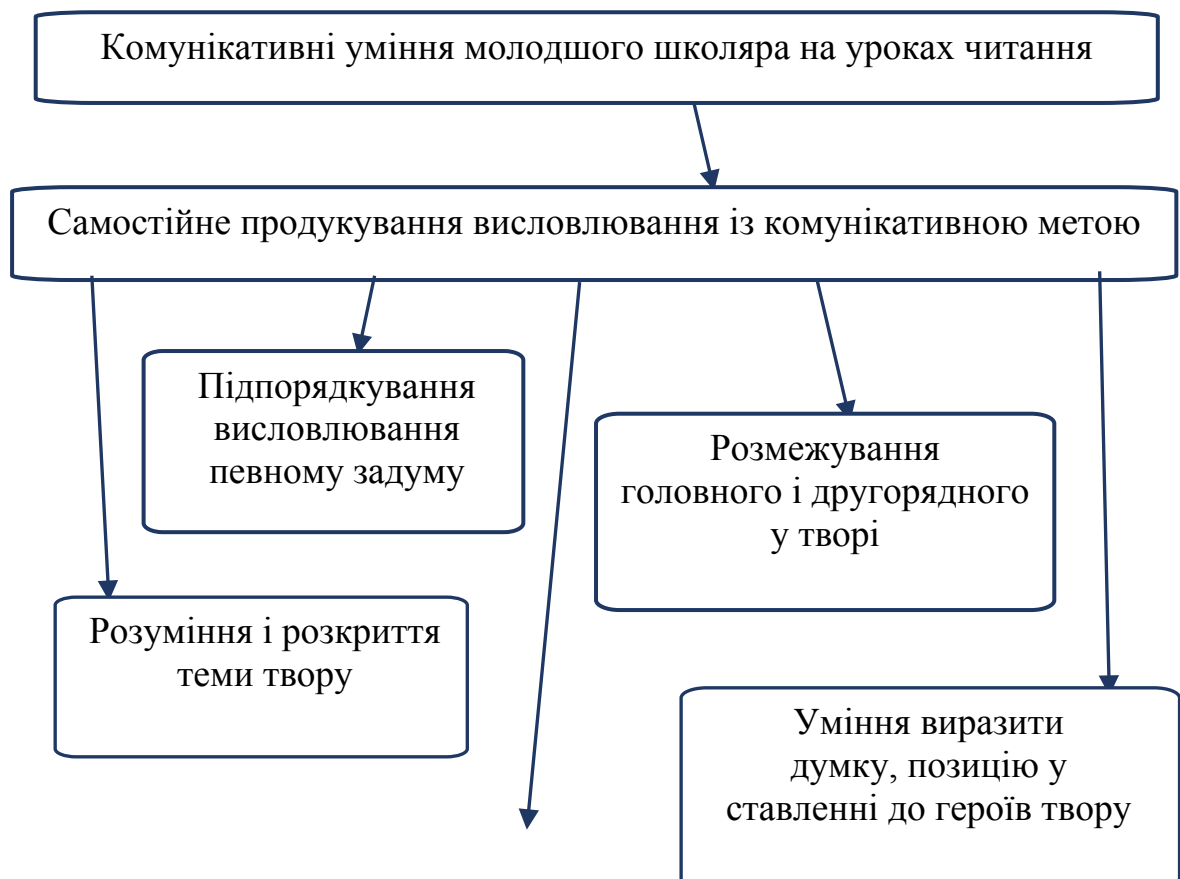

Рис. 1.3. Формування комунікативних умінь молодшого школяра на уроках читання

Комунікативні уміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок, є, на думку О. Вишник, тією базою, на якій у молодших школярів формується комунікативна компетентність, тому «одним з важливіших завдань навчання української мови у початкових класах полягає у формуванні усіх видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма» [16, с. 36].

Як вважають С. Копелюк і Є. Пасічник, «застосування комунікативних методів, що ґрунтуються на комунікативній функції мови, тобто її призначенні бути засобом спілкування, комунікації, самовираження» відповідають ряду вимог:

- «усі висловлювання учнів мають бути мотивованими – виникати в разі потреби щось сказати, вступити з кимось у контакт, поділитися своїми думками і почуттями, яка виникає під час природних чи створених з навчальною метою штучно, комунікативно-мовленнєвих ситуацій (діалогів, суперечок, обговорень, ігор, листування, бесід за змістом прочитаного тощо);

- учень-автор усного висловлювання повинен добре розуміти те, про що він буде говорити, тобто володіти достатньою, достовірною і важливою інформацією, яку необхідно відібрати, систематизувати, структурувати, підпорядкувати авторському задуму;

- мета комунікації буде досягнута за умови достатнього володіння її учасниками мовними засобами – багатим активним словником, умінням швидко і правильно утворювати граматичні форми, будувати речення і

зв'язувати їх у текст, добирати найкращі засоби мови для конкретної комунікативної ситуації;

– висловлювання учня повинно мати адресата, тому на кожне запитання він має отримати відповідь, його розповідь має бути почута, висловлена думка – обговорена, відповідь – оцінена» [36; 48].

Комунікативні методи на уроках читання в початкових класах передбачають застосування певних прийомів, засобів навчання, педагогічних технологій для створення комунікативних ситуацій; накопичення матеріалу для спілкування під час екскурсій, походів, ігрової діяльності, спостережень тощо; різних видів діяльності, що понукають учнів до спілкуванні; обговорення літературних творів; ведення записів, щоденників; створення казок, незвичайних історій; творчі літературні проби в прозі, віршах.

На думку Л. Варзацької, джерелом розвитку комунікативної компетентності є: «трансляція комунікативних умінь у процесі міжособистісної взаємодії з іншими людьми; оволодіння культурною спадщиною; спостереження за поведінкою інших людей в процесі комунікації; програвання в уяві комунікативних ситуацій» [12, с. 23].

На думку багатьох дослідників (В. Бадер, Д. Будянський, М. Вашуленко, Ю. Жуков, О. Корніяка, О. Киричук та ін.), критеріями культури мовлення у спілкуванні є: змістовність, логічність, точність, багатство, виразність, чистота, правильність, комунікативне спрямування (Рис. 1.4).

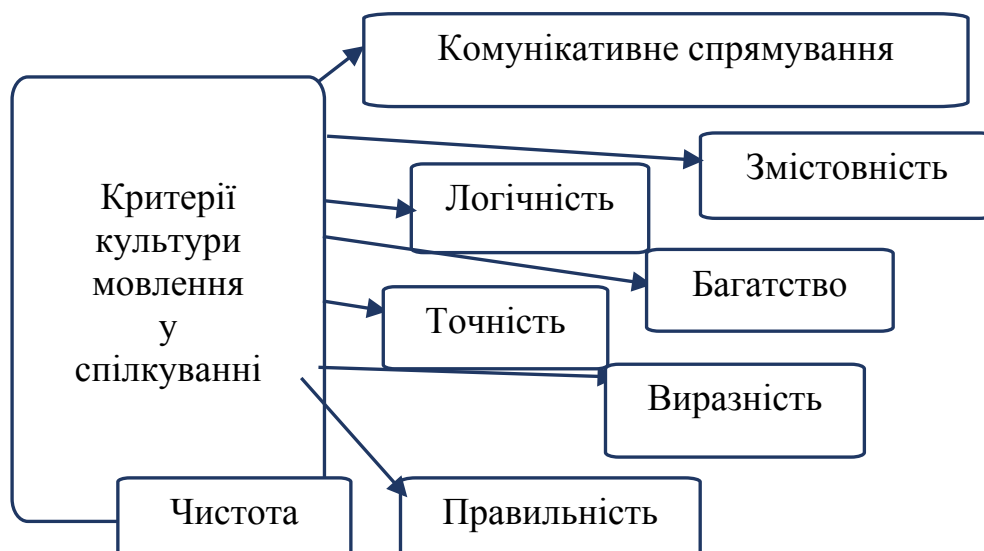

Рис. 1.4. Критерії культури мовлення у спілкуванні

Змістовність мовлення під час обговорення прочитаного літературного твору полягає у тому, щоб, незалежно від типу й обсягу висловлювання молодшого школяра, воно має розкривати певну тему, нести важливу інформацію, цінну ідею тощо. Другим критерієм є логічність мовлення – послідовність, обґрунтованість викладу думок, відсутність пропусків і повторів, наявність висновків, які випливають зі змісту літературного твору. Точність мовлення забезпечується не тільки умінням учня точно передавати факти, спостереження чи власні почуття, але й здатністю вибирати з цією метою такі слова, які найточніше передають істотні риси того, про твір чи про героя твору; у висловлюванні. Виразність – це тільки дотримання розділових знаків та інтонації, а й уміння молодшого школяра яскраво, переконливо і стисло висловлювати власну думку, здатність відбирати факти, будувати фразу, передавати настрій розповіді. Чистота мовлення передбачає уникнення в мовленні так званих слів-паразитів, діалектизмів тощо. Відповідність мовлення літературній нормі виражає зміст критерію правильності мовлення [37, с. 40].

Комунікативна компетентність – це здатність вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватися; передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування, уміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми [9, с. 56].

Комунікативне компетентна людина характеризується такими якостями: уміння орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування та ефективно взаємодіяти з оточенням; готовність до діалогу; уміння самоконтролю і самооцінки; володіння знаннями, уміннями і навичками конструктивного спілкування.

Початкова школа розкриває широкі обрії для формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач початкової освіти, визначених у Державному стандарті початкової освіти підкреслено такі: «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях...» [30, с. 12].

Декілька десятиліть тому початкова школа в системі освіти була тим ступенем початкової освіти, де досягнення молодшого школяра вимірювались за критеріями володіння навичок читання, письма, рахунку. Сучасна початкова освіта має стати першим досвідом дитини в освітній системі – місцем апробації своїх освітніх сил. Важливе завдання початкової освіти полягає у становленні комунікативне компетентної особистості, яка володіє знаннями, уміннями та навичками, визначеними освітньою програмою початкової школи.

1.3. Шляхи формування в учнів 3 класу комунікативної компетентності на уроках читання у практиці початкової школи

Комунікативне компетентною особистість не народжується, вона нею стає в процесі навчання у школі та удосконалення комунікативних якостей впродовж життя. Вчитель початкових класів закладає майбутній фундамент розвитку мовленнєвої, читацької компетентності і формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Навчити молодших школярів правильно, влучно та гарно висловлюватись, багато читати, уміти сприймати та аналізувати прочитане, уміти спілкуватися, вести діалог, висловлювати власну думку тощо, на думку

М. Слинко, є складним завданням, яке «потребує комплексного підходу – від успішності його вирішення багато в чому залежить якість подальшого шкільного навчання і виховання всебічно розвиненої особистості молодшого школяра» [58, с. 81].

Як зазначає Г. Іваниця Г., у 3 класі коло читання розширюється за жанрами і персоналіями, охоплюючи доступні і цікаві для дітей цього віку твори. Відповідно до вимог програми зміст читання структуровано у 12 розділів. Кожен із них побудовано таким чином: назва, тематичний малюнок, теоретичний блок, зміст розділу, узагальнюючий блок «Пригадайте, поміркуйте...». Якщо розділ поділяється на теми, після назви також йде невеличка вступна частина – установка на сприймання змісту. Завершує тему блок запитань і завдань «Чи уважно ти читав?». Деякі тексти позначено умовним значком – пташечкою. Він вказує на те, що цей текст написано укладачем читанки [31, с. 24].

Проаналізуємо першу частину підручника. Найбільшим за обсягом є розділ «Від слова – до книги». Установкою до його сприймання є звернення до учнів, в якому сказано про значення слова, мови, книги в житті людини. Відповідно розділ розподілений на три теми: «Мова – дивний скарб», «Похвала книгам!», «Цікава книга Природи». У цьому розділі представлено твори різних жанрів, створені українськими письменниками.

З нашого погляду, така тематична і жанрова різноманітність є передумовою розширення і збагачення читацького і комунікативного досвіду учнів, стимулювання їхніх пізнавальних інтересів, дослідницьких умінь та формування комунікативних навичок. Перша тема «Мова – дивний скарб» своєю узагальнюючою назвою підказує читачам, що йтиметься про щось нове, незвичайне щодо такого звичного для нас явища, як мова. Зміст теми розгортається від загального до конкретного. Так, спочатку діти прочитають твір А. Коваль «Наша мова», в якому доступно і водночас цікаво охарактеризовано величезний шлях, який пройшло людство як носій мови. З

цього твору, без сумніву, молодші школярі розуміють значення мови та мовлення у спілкуванні між людьми.

Далі діти читатимуть два вірші — «Мова» В. Гринько і «Найрідніші слова» В. Лучука, які виконують передусім емоційно-виховну та соціокультурну функцію. Добірка творів відомого українського поета Д. Білоуса дозволяє вчителю збагачувати словник молодших школярів шляхом використання дослідницьких завдань міжпредметного характеру. Оповідання А. Коваль «У школі все таке знайоме» і вірш Н. Умерова «Диктант» розкривають дітям зв'язки української мови з іншими мовами, давніми і сучасними, показують, як багато у нашій мові слів-мандрівників, розширюють кругозір та понукають молодших школярів до спілкування.

Зміст теми «Похвала книгам!» охоплює дві підтеми. Перша присвячена історії книг: як з'явилася друкована книга, як жила вона за часів Київської Русі, чим прославився Іван Федоров, настанові князя Володимира: «Учіться, діти, знайте, що, хто читає книжки, той здобуває справжнє щастя. Книга – це найбільший скарб людей». Читаючи твори другої підтеми, діти усвідомлюють смисл прислів'я «Людина без книги, як криниця без води» та прислів'їв про дружбу, спілкування, культуру народу. Про це йдеться й у віршах Д. Павличка, Я Лучука, С. Жупанина, у казках О. Вишні, В. Сухомлинського.

У темі «Цікава книга Природи» молодші школярі матимуть можливість ознайомитись з думками і почуттями письменників, викладеними у творах про природу в різні пори року, про радість спілкування з природою та людьми. при вивченні учнями чудових віршів Л. Костенко, Я. Щоголіва, Л. Українки, К. Перелісної, О. Олеса, І. Драча, Д. Білоуса, Н. Забіли та ін., у молодших школярів розкривається вічний зв'язок почуттів людини із станом природи.

Як показують спостереження, діти з інтересом читають оповідання «Лісовою стежкою» О. Донченка і «Наше відкриття» О. Буценя, в яких мрійливий образ Улянки-кульбабки, для якої осінній ліс, наче рідний дім.

Оповідання В. Сухомлинського «Сергійкова квітка» – це своєрідна філософська притча, сюжет якої доступно розкриває Дітям духовну естетичну цінність краси природи та збагачує духовний світ молодшого школяра [31].

Таким чином, зміст першого розділу розкриває читачам джерела пізнання світу людей, спілкування між людьми, мудрість книг, природи через художні твори різних авторів і жанрів.

Другий розділ «Усна народна творчість» охоплює декілька складових: чарівні казки, народні пісні, прислів'я і приказки, скоромовки, загадки. Діти читають про те, що казки, пісні, загадки, прислів'я складені народом дуже давно, вони передаються з вуст в уста. Далі у змісті розділу вони поступово ознайомлюються з кожною складовою таким чином: спочатку короткий літературознавчий блок, а потім тексти творів. У 3 класі діти читатимуть чарівні казки. У казках цього типу здійснюються дивовижні перетворення, діють герої незвичайної сили і здібностей. Три казки, що є у розділі, належать до найбільш відомих, в них ознаки чарівності (дива, які чинять люди і тварини) переплітаються із звичними життєвими ситуаціями. Читаючи казки, молодші школярі при обговоренні навчаються дискутувати, відстоювати власну думку таким чином, щоб не образити слухачів, деякі казкові ситуації та поведінка героїв є прикладом для учнів, як поводитися у реальних комунікативних ситуаціях.

У розділі «Літературні казки» вміщено чарівні казки відомих українських авторів: А. Дімарова, О. Зими, В. Скомаровського, І. Калинця, В. Нестайка. Ці твори різняться за темами і художніми особливостями, це підвищує до них інтерес, дозволяє вчителю заохотити учнів різного рівня підготовки до читання і розуміння художніх образів. Підвищують інтерес до читання казок і наявні у текстах римовані уривки, фантастичні імена казкових героїв, повтори. Заспівною є казка «Для чого людині серце» А. Дімарова, яка має дивовижний сюжет, багата на виразні характеристики головного героя та інших дійових осіб. Тема естетичної культури, чарівності

і морально-етичних цінностей повною мірою відображена у змісті й інших казок [31].

Ознайомлюючись з «Байками», діти спочатку прочитають, що таке байка і хто такий Л. Глібов. Читачам пропонується пригадати віршовані загадки, пісеньки, акровірші Глібова, які знають багато поколінь українських дітей. Байки ці мають чіткий сюжет і виразний моральний висновок. Діалогічна побудова тексту сприяє динамічності розгортання дії, увиразнює характери персонажів та демонструє учням приклад побудови діалогу.

Роль завершального розділу «Зачарувала все зима» ми вбачаємо у збагаченні мовлення, розвитку мислення, комунікативних та соціокультурних умінь та навичок. Зміст другої частини підручника для 3 класу збудовано на тематично-жанрових засадах з елементами монографічного підходу.

У 3 класі продовжується ознайомлення молодших школярів з творчістю Т. Шевченка (розділ «Шевченкове слово»). Репродукція картини «Селянська родина» є добрим нагадуванням дітям про те, що Т. Шевченко – не лише здатний поет, а й талановитий художник. Короткі відомості про поета дозволяють привернути увагу дітей до найважливіших подій у його житті і творчості. Окремі епізоди його біографії описано в оповіданнях Д. Лотоцького «Малий Тарас чумакує» і «Тарас у наймах» О. Іваненко.

Як вважають Г. Коваль, Л. Іванова, Т. Суржук, «молодші школярі мають можливість у різних темах читати поезії і прозу, як вітчизняних класиків та сучасників, так й зарубіжних літературних авторів, тому у підручниках та посібниках для читання, з метою заохочення третьокласників до самостійного читання, формування літературознавчих уявлень і понять, комунікативних умінь та навичок розділ «Вірші про світ природи і дитинства» побудовано за монографічним принципом. Розділ призначений для збагачення знань учнів про творчість відомих поетів; (М. Підгірянки, Н. Забіли, Г. Бойка, Д. Павличка, А. Качана, С. Жупанина) і прозаїків (В. Сухомлинського, Є. Гуцала, А. Григорука, Я. Стельмаха)». Структурно

матеріал подано таким чином: відомості про автора, його портрет, кілька творів. Саме такий відбір змісту і відповідний методичний апарат сприяють встановленню зв'язку між автором і темою його творчості [33, с. 102].

Навчання учнів нової української школи літературного читання передбачає, як вважає Г. Волошина, «формування в учнів початкових класів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних і комунікативних ситуаціях, практичному досвіді» [18].

Сучасні науковці спрямовують пошуки методів, прийомів і форм навчання читання на результативність таких важливих компонентів комунікативної компетентності молодших школярів, як мовна, мовленнєва, читацька та соціокультурна компетентності. Як зауважує Л. Нетеса, «мовний досвід, який накопичується дитиною під час безпосереднього спілкування і діяльності та у процесі спеціального навчання; уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні, монологічні і діалогічні висловлювання; уміння уважно слухати співрозмовника, висловити критичне зауваження у необразливій формі; доречне й адекватне використання мовних і позамовних засобів виразності (інтонації, міміки, жестів)» – усі ці уміння необхідні молодшому школяреві для спілкування в різних життєвих ситуаціях [45].

Сучасний науковець О. Вашуленко вважає тексти для читання «зразками мовлення і необхідним матеріалом для формування комунікативної компетентності молодших школярів, перед якими у процесі читання відкриваються найкращі зразки художнього мовлення – вірші і оповідання, загадки і прислів'я, казки і легенди». Автор вважає літературні твори «тим джерелом, який за належно організованої роботи поповнює

словниковий запас дітей, викликає бажання поділитися думками і почуттями, дають змогу відпрацювати вміння діалогічного і монологічного мовлення» - тобто якості, що необхідні для формування комунікативної компетентності [14].

Урок літературного читання в початковій школі, на думку Т. Кохно, є «урок творчості, творцями якого є саме молодші школярі, які вже виступають у ролі суб'єктів навчання. Виховати в дитині любов до книги можна лише словом, яке переростає у діло» [38, с. 248].

Літературне читання являє собою навчальний предмет, який покликаний ввести дітей у світ художньої літератури, сформувані засобами художнього слова образні уявлення про людину та довколишній світ, естетичне ставлення до зображених життєвих явищ, пробудити в учнів інтерес до книг і читання, закласти основи читацької культури особистості, долучити дітей до загальнолюдських і національних духовних цінностей.

Комунікативно-мовленнєвий принцип є визначальним у мовленнєвому розвитку учнів, формуванні у них досвіду міжособистісного спілкування, комунікацію з джерелом інформації. Впровадження комунікативно-мовленнєвого принципу передбачає, як вважає Н. Головань, діалогову взаємодію читача з текстом, автором, героями його твору, застосування технологій кооперативного навчання, створення спеціальних навчальних ситуацій, (робота в парах, малих групах, колективне обговорення змісту прочитаного, прослуханого, участь у літературній бесіді, рольових літературних іграх, декламація, драматизація тощо), у процесі яких формується культура спілкування [19, с. 35].

На думку Г. Олійник, «читання рідною мовою є могутнім засобом виховного впливу на свідомість учнів: воно прилучає їх до скарбниць народної духовності і культури, літературних надбань українського народу і народів світу, сприяє моральному та естетичному розвитку особистості». Поряд з цим на всіх уроках читання проводиться систематична, послідовна робота щодо формування в учнів повноцінної читацької навички, «у процесі

читання та аналізу текстів різних жанрів створюються передумови для формування читацької самостійності, літературного смаку учнів», стимулювання елементарної творчої діяльності на основі прочитаного; учні збагачують, уточнюють, активізують свій словник, у них формуються нові уявлення, поняття, вміння висловлюватись усно і письмово [47].

В системі предметів початкового циклу літературному читання відводиться особлива роль, оскільки воно – не тільки предмет навчання, а й потужний засіб виховання і розвитку дитини, зокрема, засіб формування комунікативної компетентності молодшого школяра.

Сучасний урок літературного читання із застосуванням інноваційних технологій, метою яких є розвиток комунікативно компетентної, творчої літературно-освіченої особистості, сприяє створенню оптимального читацького середовища, ефективної взаємодії учнів та самостійності кожного учня.

Серед найбільш популярних та дієвих інноваційних технологій, які застосовують на уроках читання в початкових класах є технології інтерактивного навчання, що передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації і сприяють формуванню на уроці атмосфери співробітництва, взаємодії, надаючи змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу. Отже, застосування інтерактивних технологій на уроці читання спрямоване на формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Дослідниці О. Пометун і Л. Піроженко розподіляють інтерактивні технології навчання, які застосовують в початковій школі, на чотири групи: 1) парне навчання (учень-вчитель, учень-учень); 2) фронтальне навчання; 3) навчання у грі; 4) навчання у дискусії [52, с. 37].

Таким чином у практиці початкової школи для формування комунікативних умінь та навичок молодших школярів на уроці літературного

читання, використовують фронтальні та групові форми роботи, інтерактивні ігри і методи (Рис. 1.5).

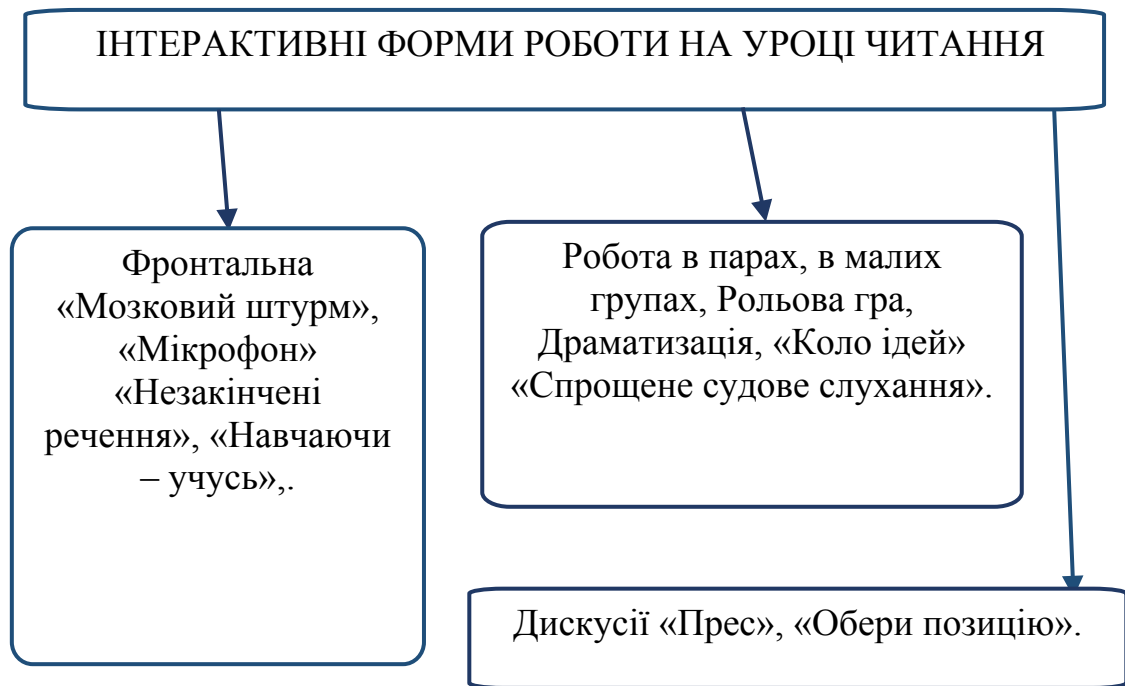

Рис. 1.5. Інтерактивні технології для формування комунікативної компетентності учнів при різних формах організації роботи на уроці

Технологія «Мікрофон» – свого роду, міра швидкості думки, шкала виявлення рівня знань та читацького досвіду та уміння висловлювати власну думку, і слухати думки інших. Технологію «Мікрофон» доцільно використовувати під час обговорення літературного твору – у молодших школярів є можливість по черзі висловити власну думку щодо прочитаного. Робота за такою організацією, як вважає Л. Нетеса, «формує у молодших школярів уміння вільного обґрунтованого висловлювання, говорити лаконічно і швидко – діти почувають себе впевнено, адже відповіді не коментуються та не оцінюються» [24, с. 60].

Інтерактивні технології колективного обговорення «Мозковий штурм», «Коло ідей» широко використовується для вироблення кількох поглядів на проблему чи літературний образ. На думку С. Луців, «спонукає молодших школярів проявляти комунікативні уміння та навички, уяву та творчість, вільно висловлювати власну думку, власне враження від художнього твору,

власне ставлення до героя, враховуючи власний читацький досвід та враження від творів прочитаних та обговорених раніше та узагальнити почуте у даний час та раніше» [39, с. 250].

Застосовувати технологію «Коло ідей» Г. Волошина радить «при груповій роботі, роботі малих груп, під час дискусій та обговорення літературного твору. Кожна група виступає з позиції певного героя, після обговорення група представляє той аспект проблеми, який обговорювала. Під час обговорення на дошці складають перелік запропонованих ідей». Застосування технології «Коло ідей» дає змогу уникнути ситуацій, коли група, що виступала першою, подавала всю інформацію щодо вирішення проблеми. Крім того технологія «Коло ідей» сприяє розвитку мислення, мовлення, уміння доводити свою думку і формує читацьку компетентність молодшого школяра [18].

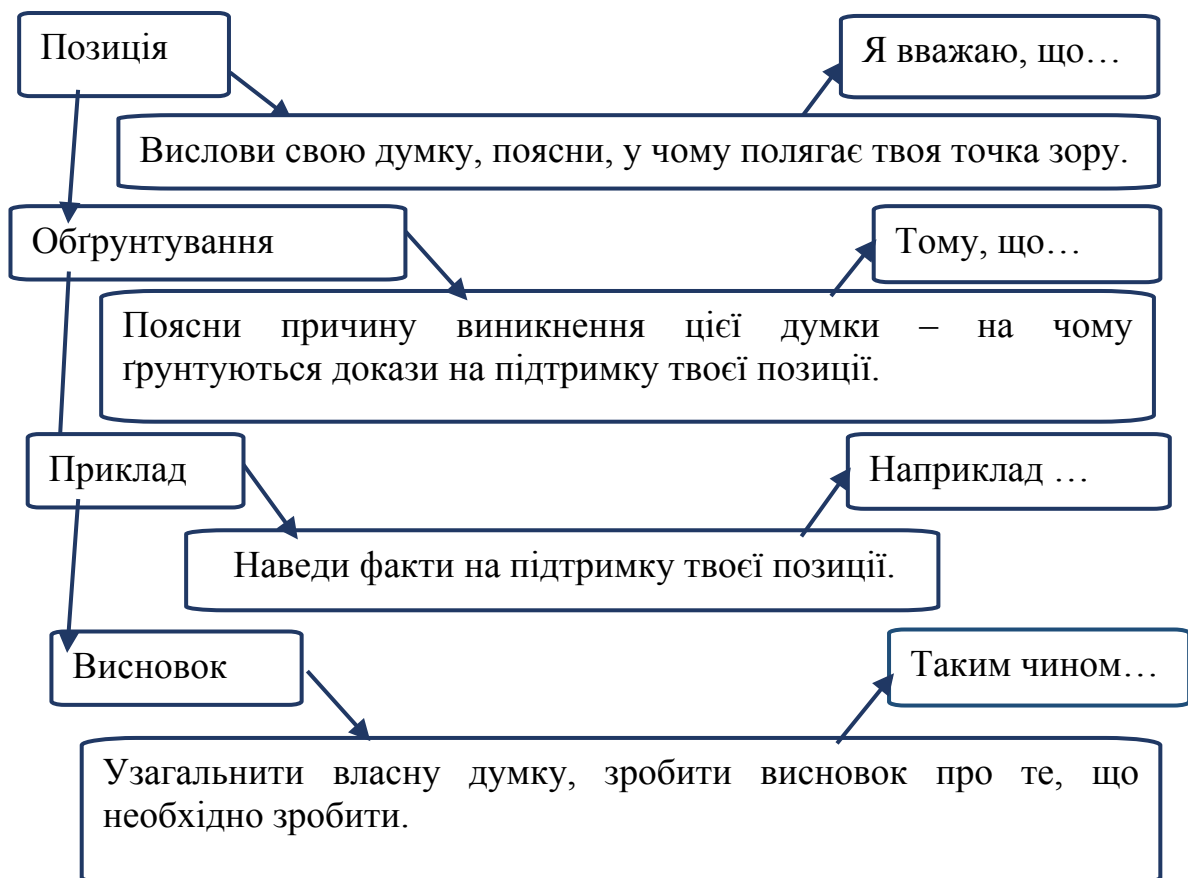

Рис. 1.6. Схема побудови вислову за технологією «ПРЕС» [50, с. 60]

Технологію «ПРЕС» використовують для формування уміння формулювати аргументи на базі логічних міркувань, переконувати інших, висловлювати власні думки під час дискусії, уміння виражати власну думку з у стислій формі за конкретною схемою (Рис. 1.6).

Робота в парах надає можливість учневі подумати, обмінятися ідеями з партнером, прийти до єдиної думки й лише потім висловлювати її перед класом. Робота в парах дуже ефективний засіб формування комунікативних умінь та навичок, уміння висловлюватись, переконувати й вести дискусію. Використовують у практиці на уроках літературного читання з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів й роботу в трійках, яка є ускладненим варіантом роботи в парах. Робота в трійках використовується під час обговорення літературного твору, обміну думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок.

Допомагають вирішенню складних проблемних ситуацій, що потребують колективного розуму, набуття комунікативних навичок, уміння співпрацювати наступні інтерактивні прийоми та технології: «Діалог», «Синтез думок», «Коло ідей», «Пошук інформації», «Спільний проект», «Акваріум» та ін.

Початкова школа розкриває широкі можливості для застосування на уроці читання різних засобів формування комунікативної компетентності молодших школярів. Сучасні уроки літературного читання в початкових класах, які спрямовані на розвиток комунікативних, творчих здібностей, уміння створювати оригінальні усні й письмові висловлювання в будь-якій формі, користуючись фонетичним, лексичним, стилістичним, граматичним багатством рідної мови, є дуже різноманітні за змістом, структурою, способами організації навчальної діяльності.

Ефективними засобами для формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання вважають інноваційні технології, серед яких, на думку І. Підласого, найбільш ефективними засобами формування комунікативної компетентності молодших школярів

вважають: ігрові технології (Квест, Сторітелінг, Кожні 5, РАФТ та ін.); інтерактивні технології, технології критичного мислення та інші. [51, с. 122].

Залучення в освітній процес у початковій школі ігрових технологій в умовах концепції «Нова українська школа» дозволяє вчителю ефективно формувати в учнів комунікативну компетентність. Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання, ще необхідно навчити користуватися ними, а також самостійно здобувати знання та уміння, що взаємопов'язані з ціннісними установками молодшого школяра.

Ефективність впровадження Квест-технології на інтегрованих уроках, як засобу формування комунікативної компетентності молодших школярів, зростає, як вважає А. Радченко, за таких умов: «навчання, що ґрунтується на партнерстві між учнем, вчителем, батьками; умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності та комунікативні навички».

Квест-технологія – це інтелектуальна динамічна гра, яка полягає у послідовному виконанні командою заздалегідь підготовлених завдань, вона має цілий ряд переваг: «виявляє приховані якості учнів: прихованих лідерів, інтелектуалів; їхні нахили, здібності та звички; дає учням можливість краще засвоїти прочитаний матеріал, екстремальні етапи дають змогу спільно пережити емоційні сплески, що психологічно зближує учасників Квесту; інтелектуальні й рухові етапи дають можливість розвинути ерудицію і виявити спритність; ігрові завдання викликають безліч позитивних емоцій і радісних спогадів, сприяють розвитку комунікативних якостей» [53, с. 48].

Характерними особливостями Квесту О. Пехота та А. Кіктенко вважають такі:

- 1) заздалегідь визначаються ресурси, в яких є інформація, необхідна для розв'язання;
- 2) квест однозначно вказує порядок дій, який має виконати учень для одержання необхідного результату;

3) обов'язковою складовою цієї технології є перелік тих знань, умінь і навичок, яких можуть набути учні, виконавши даний Квест;

4) точно визначені критерії оцінки виконаних завдань [50, с. 64].

Розвитку комунікативної компетентності у молодших школярів сприяє переказування змісту прочитаних творів, вивчення напам'ять віршів, уривків прозових творів за різними формами: докладний, стислий, вибірковий, творчий зі зміною особи або часу, з творчим доповненням, під час яких діти навчаються володіти власним голосом, а також мімікою і жестами імітувати персонажів (певною мірою розвиток акторських здібностей). Доречним є використання ігрових технологій «Сторітелінг», РАФТ, «Кубування» та ін. (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Інноваційні технології для формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання

№	Технологія	Зміст
1	«Сторітелінг»	За допомогою технології молодший школяр вчиться формулювати свої думки та розповідати про себе. Використання на уроці читання – гарний привід для учня описати (усно чи письмово) свої думки про твір, проаналізувати власні дії, вчинки та почуття, оцінити наслідки та зробити висновки на майбутнє. Молодші школярі надзвичайно люблять слухати та розповідати про себе історії. Через власні елементарні уявлення, історії про себе чи товариша учні зацікавлюються темою уроку й у результаті не тільки поповнюють свої знання, а й вчать спілкуватися, публічно виступати, що сприяє формуванню комунікативної компетентності, уміння аналізувати.
2	«РАФТ»	«РАФТ» (роль, аудиторія, формат, тема). Основне завдання учня в рамках цієї діяльності – висловити, описати та розповісти основні міркування на задану, при цьому учень має врахувати особливості аудиторії, до якої він звертається та обрати потрібний формат тексту (жанр). В початкових класах

		доречно засто-совувати колективне складання творів, або перетворення казок. Така ігрова технологія дозволяє вчителю оцінювати знання учнів за певною темою в цікавій для дітей формі
3	«Кубування»	Технологію використовують для допомоги учневі під час міркування за темою. Для кубування знадобиться куб (виготовити самостійно з картону). На кожній грані фігури написано вказівки, які повинен використовувати учень розмірковуючи за певною темою.
4	«Кожні 5»	Основне завдання методики – систематична щоденна робота: 5 діяльностей, які всі учні класу виконують впродовж 20 хвилин. Цей вид діяльності – як гра без жорстких правил, що спонукає до творчості, появи нових ідей та самовираження.

В процесі проведення уроків з використанням ігрових технологій реалізуються у молодших школярів такі якості, як: співдружність, конкурентоспроможність, самоуправління, виховання відповідальності кожного за результат своєї праці, а основне – інтерес дітей до спілкування, навчання.

Розвитку комунікативних умінь, активізації спілкування молодших школярів, як вважає Я. Кодлюк, сприяє «інтегрований підхід до уроків, який передбачає об'єднання усіх ігрових завдань, запропонованих вчителем, єдиним цікавим сюжетом (подорож до осіннього лісу; розповідь чарівників; таємниці острова звуків; чари лісових мешканців, подорож у королівство цифр тощо)». Гра поступово та непомітно на уроці переходить у серйозну, плідну роботу. У народі кажуть, що «краще раз побачити, ніж багато раз почути», – тобто зорова пам'ять є дієвішою за інші її види: наприклад, після обговорення літературного твору учні можуть інсценувати фрагменти твору, малювати ілюстрації до твору, обговорення проводити в ігровій формі з використанням діалогу («Телефонна розмова», «Переплутанка»; «Знайди

помилку»); підбирати рими і складати віршики за темою твору («Добавляночки») тощо [34, с. 75].

Успіх процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів значною мірою залежить від розуміння учителем сутності особистості людини і реалізації цих ідей у навчально-виховній практиці.

Висновки до першого розділу

В умовах реформування освіти в Україні питання, пов'язані з формуванням комунікативної компетентності в учнів молодшого шкільного віку набувають особливої актуальності. Державний стандарт початкової загальноосвітньої школи серед вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи визначає формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, читацької, соціокультурної компетентностей, розвиток умінь висловлювати в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання цікавила багатьох дослідників різних наукових галузей. Проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів потребує різностороннього вивчення.

Сутність компетентнісного підходу полягає у спрямуванні навчального процесу на набуття учнями важливих компетентностей, тобто загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності. Компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню. Вона є показником успішності особистості. Відповідність загальної здатності учнів виконувати певну діяльність тим вимогам, які висуваються до її виконання, є ступенем компетентності учня.

Формування комунікативної компетентності учнів початкових класів, що є одним з головних завдань навчання в початковій школі, найбільш ефективно при інтеграції уроків: української мови, читання, музики і співу, малювання, природознавства тощо.

Враховуючи вікові особливості молодших школярів на уроках читання в початкових класах застосовують інноваційні технології з метою формування комунікативної компетентності учнів, а саме: формування комунікативних умінь; опанування найважливіших функціональних складових мовної системи; соціально-культурного розвитку особистості; формування уміння вчитися і спілкуватися.

Процес формування комунікативної компетентності, бажання молодших школярів спілкуватися, мотиваційний аспект пізнання значно підсилюється також завдяки поєднання ігрової діяльності з навчальною на уроках, й найповніше розкриваються нахили, інтереси дітей молодшого шкільного віку.

Застосовуючи інноваційні технології на уроках читання з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів педагог ставить перспективну мету: підготувати дитину не до окремого уроку «на завтра», а до самостійного життя, тобто виявити потенціал учнів, створити умови для розвитку комунікативної особистості, яка вміє формувати власну думку, розв'язувати проблеми, здатна самостійно займатися власною освітою і спілкуватися з людьми.

Сьогодні вчитель початкової школи повинен не тільки давати знання, уміння, навички, а, в першу чергу створювати передумови для розвитку учня як гармонійної особистості, спроможної успішно навчатися в основній школі і вміти спілкуватися з оточенням, доводити свою думку, будувати у подальшому своє життя та професійний шлях.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

2.1. Визначення критеріїв, показників та вивчення рівнів комунікативної компетентності в учнів 3 класу сучасної початкової школи

Метою дослідження є перевірка ефективності методики формування комунікативної компетентності учнів 3-го класу сучасної початкової школи на уроках читання. Метою констатувального етапу дослідження є визначення критеріїв, показників та молодших школярів.

Базою дослідження обрано треті класи Зеленогірського ліцею Зеленогірської селищної ради Подільського району Одеської області. Сmt Зеленогірське.

Експериментом було охоплено 40 учнів 3-х класів; 8 вчителів; практичний психолог; 60 батьків. Дослідження тривало протягом 2023-2024 навчального року і здійснювалося у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний.

Проведений нами теоретичний аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми літератури свідчить про наявність двох основних підходів до розкриття сутності комунікативної компетентності:

1) розгляд комунікативної компетентності як здатності використовувати мовлення в тій чи іншій сфері спілкування (М. Вашуленко [13], О. Савченко [55] та ін.);

2) визначення сутності комунікативної компетентності через поняття «знання-уміння-навички» (Ю. Федоренко [61] та ін.), які трактують комунікативну компетентність як знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мовленні відповідно до різних ситуацій

спілкування, та на результати наукових пошуків провідних сучасних вчених, у своєму дослідженні під комунікативною компетентністю учнів молодшого шкільного віку ми розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує встановлення і підтримку контактів з іншими людьми для передачі певної інформації, базуючись на знаннях про етичні норми спілкування та ціннісному ставленні до них.

Спираючись на основні підходи до розкриття сутності комунікативної компетентності, у нашому дослідженні ми виходили з того, що основними компонентами в структурі комунікативної компетентності є:

– когнітивно-регулятивний (забезпечує оволодіння учнями молодшого шкільного віку знаннями щодо правил спілкування, завдяки яким організовується і реалізується ефективна комунікативна взаємодія, створюється досвід спілкування, усвідомлюються особистісні якості, наявність яких сприяє не тільки залученню до комунікації, а й розумінню її важливості для успішної організації взаємодії людей, їхнього взаємospрийняття і взаємозбагачення);

– емоційно-мотиваційний (визначає форми ставлення дитини до себе, інших людей, світу загалом; розкриває змістовий простір особистості, систему ставлень, яка спрямовує психічну активність людини на задоволення наявних потреб – дитина переживає й організовує свою поведінку, в тому числі й комунікативну, реагуючи на зовнішні подразники своїм унікальним стилем);

– діяльнісно-практичний (забезпечує актуалізацію знань і ставлень особистості, дає дитині змогу перебудовувати знання, застосовувати їх відповідно до ситуації, переносити в нові обставини міжособистісної комунікації).

Відповідно до визначених компонентів нами обґрунтовано критерії та показники сформованості комунікативної компетентності молодших школярів: обізнаність з правилами спілкування і способами їх реалізації (знання про правила вербального й невербального спілкування; знання про

способи застосування правил спілкування у процесі взаємодії з іншими людьми; адекватне розуміння різних ситуацій спілкування); прийняття правил спілкування (ціннісне ставлення до правил спілкування; орієнтація на діалогічну взаємодію з іншими людьми на засадах взаєморозуміння й емпатії); дотримання правил спілкування (уміння дотримуватися вербальних і невербальних правил спілкування в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; уміння встановлювати конструктивні комунікативні контакти з іншими людьми); рівень сформованості читацької компетентності, що передбачає аналіз художніх та текстів інших видів, їх інтерпретування з практичним використанням літературознавчих понять; уміння висловлювати рефлексивні судження у зв'язку з прочитаним, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів та використовувати її для збагачення особистого читацького та комунікативного досвіду.

З метою визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів третього класу підібрано комплекс діагностичних методів: (усне опитування, бесіди, розв'язання проблемних ситуацій, карткові методики) за наступними методиками: «Виявлення рівня розвитку комунікативних здібностей», «Вирішення проблемних ситуацій комунікативної взаємодії» (Ю. Жуков, Л. Петровська, П. Растянников) [28], «Діагностика комунікативної компетентності» (О. Корніяка) [37]; «Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів» (О. Васильєва) [11]; Тести: «Рукавички» (Г. Цукерман); «Діагностичний тест структури інтересів і схильностей» (І. Зуєв); «Тести для всіх» (Т. Орлова); «Педагогічне тестування» (Дж. Равен), тестові завдання з методики формування читацької компетентності учнів початкових класів (Г. Підлужна, О. Марущак); опитувальник «Характер прояву емпатійних реакцій і поведінки у дітей» (А. Щетинников); «Рекомендації Українського центру оцінювання якості освіти щодо формування читацької компетентності учнів на рівні початкової освіти» (Ю. Романенко, Л. Шкарбан, В. Лещенко) та ін.

Визначено 4 рівні сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів: початковий; середній, достатній, високий. Результати тестування з метою вивчення рівнів комунікативної компетентності учнів 3-х класів обох шкіл за результатами початкового зрізу експерименту відображено у таблицях Д2.1-Д2.2 (Додаток А); показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох 3-х класів Зеленогірського ліцею Зеленогірської с/ради Подільського району Одеської області за результатами початкового зрізу експерименту відображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох 3-х класів (за результатами початкового зрізу експерименту)

Клас	Усього учнів	Рівні							
		Початковий		Середній		Достатній		Високий	
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
3-А	20	4	20	11	55	3	15	2	10
3-Б	20	3	15	10	50	4	20	3	15

За результатами початкового зрізу експерименту (Табл. 2.3) побудовано порівняльну діаграму рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох 3-х класів Зеленогірського ліцею (Рис. 2.1).

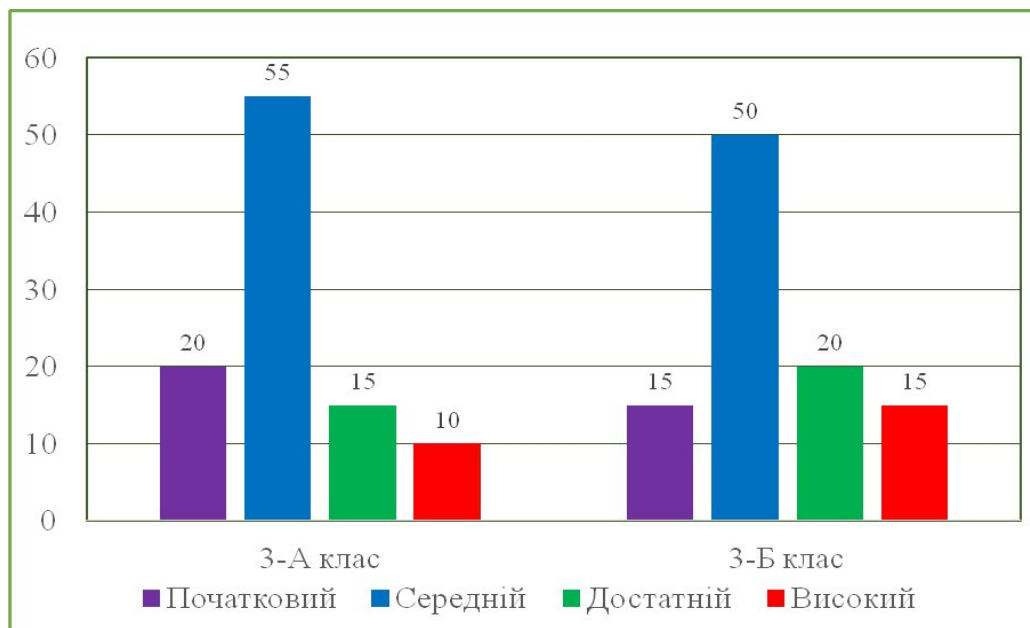

Рис. 2.1. Порівняльна діаграма рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох 3-х класів за результатами початкового зрізу експерименту

Узагальнені дані констатувальних зрізів на початковому етапі експерименту показали, що більшість третьокласників в обох класах Зеленогірського ліцею Зеленогірської селищної ради Подільського району Одеської області виявили за всіма критеріями переважно середній рівень комунікативної компетентності (55% і 50%) і початковий (20% і 15%). За результатами початкових зрізів експерименту виявлено рівні сформованості комунікативної компетентності учнів обох класів: конструктивно-діалогічний (4%), конструктивно-ситуативний (30%), егоцентричний (66%).

Отже, загальний рівень сформованості комунікативної компетентності досліджуваних учнів третіх класів не відповідає суспільним вимогам, при цьому показники сформованості комунікативної компетентності в учнів 3-А класу гірші за показники учнів 3-Б класу.

Для проведення формувального етапу дослідження ефективності методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання експериментальним класом обрано 3-А клас Зеленогірського ліцею; 3-Б клас Зеленогірського ліцею обрано контрольним класом, де процес формування комунікативної компетентності учнів здійснюватиметься за традиційною програмою.

2.2. Опис методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі та її впровадження в освітній процес експериментального класу

Мета впровадження в освітній процес 3 класу сучасної початкової школи методики формування комунікативної компетентності учнів на уроках читання полягає у перевірці її ефективності.

Провідна педагогічна ідея дослідження: 1) формування комунікативної компетентності молодших школярів шляхом гармонійного поєднання їхньої навчальної та ігрової діяльності на уроках літературного читання; 2) створення оптимальних умов для розвитку кожного учня як особистості, комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність; 3) створення сучасної педагогічної системи вчителя шляхом широкої інтеграції ігрових технологій та актуальних педагогічних підходів в освітній процес літературного читання; 4) широке використання сучасних ігрових технологій, що дають змогу зробити уроки літературного читання яскравими та незабутніми, є невід'ємною частиною використання означеної методики.

Обґрунтування актуальності та перспективності дослідження зумовлюється концептуальними положеннями та державними вимогами реформування освіти в Україні, спрямованими на гармонійний розвиток особистості, формування комунікативної компетентності, як однієї з ключових компетентностей молодшого школяра. Постійно зростаючі вимоги до змісту й організації освітнього процесу в Новій українській школі потребують впровадження ефективних педагогічних підходів та інноваційних технологій.

Сутність запропонованої методики полягає у складній взаємодії складових організацій читацької і комунікативної діяльності із застосуванням ігрових методів та прийомів, які за ступенем впливу на учня знаходяться в такій послідовності: суспільно-педагогічна спрямованість спілкування в колективі; зміст комунікативної діяльності учнів; міжособистісні стосунки в класі; структура комунікативної активності на уроках читання; процес формування комунікативної компетентності в особистості молодшого школяра. Для впровадження методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання використано модель формування комунікативної компетентності учнів початкових класів шляхом

застосування інноваційних ігрових технологій на уроках літературного читання (Рис. 2.2).

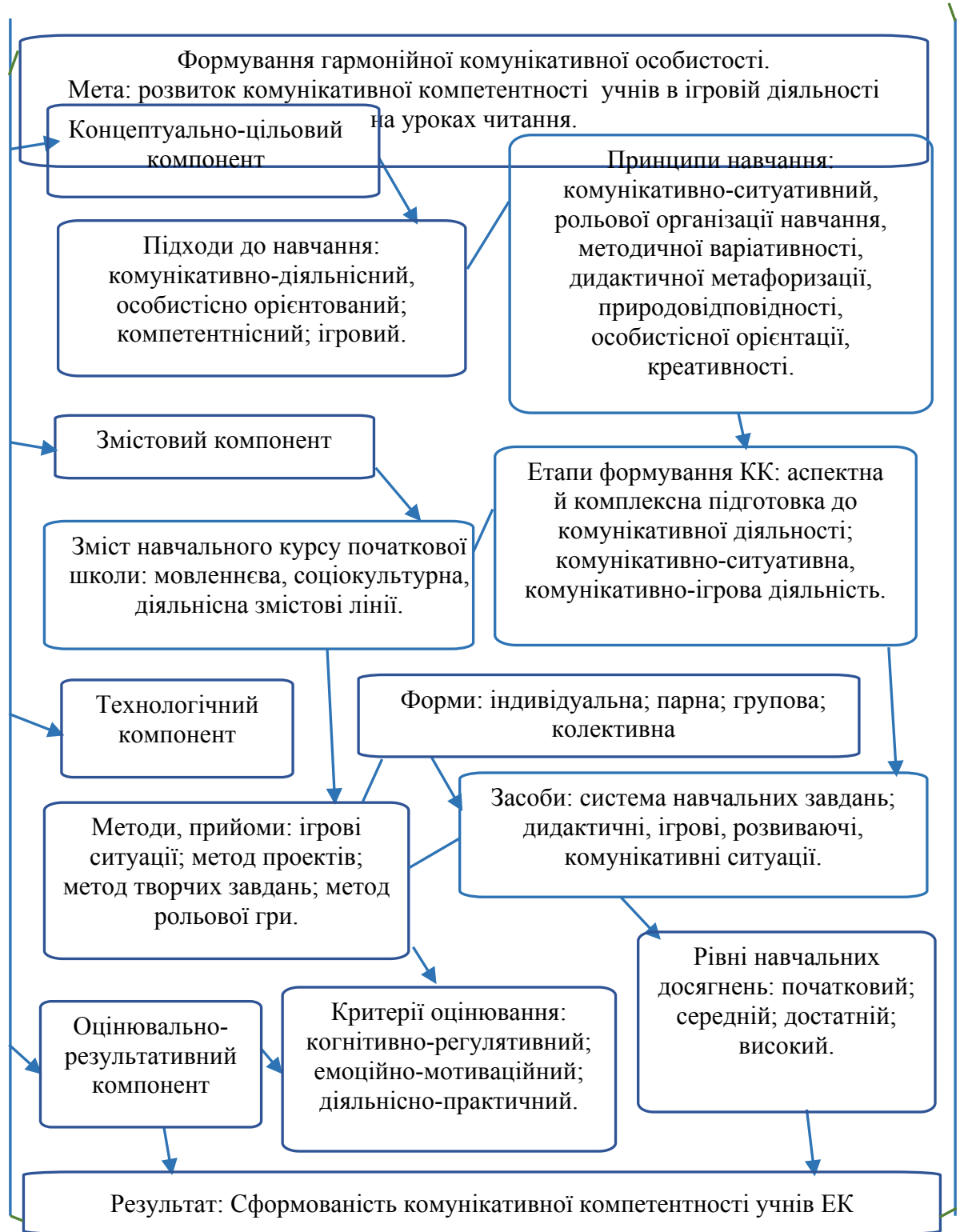

Рис. 2.2. Модель формування комунікативної компетентності учнів шляхом застосування інноваційних ігрових технологій на уроках літературного читання у початкових класах

Формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу ґрунтується на засадах: культуротворчій спрямованості освітнього процесу; гуманізації – становлення молодшого школяра, як суб'єкта, передбачає ціннісне сприйняття кожної особистості, повагу до її самобутності, розуміння існування власної життєвої історії, власного «Я», власного внутрішнього світу; принципів діяльнісної спрямованості навчання і виховання, що передбачають підхід до знання, як інструменту ефективного виконання життєвих і соціальних ролей, оволодіння технологією активної соціальної дії; відкритості до різних світоглядних, філософських, педагогічних течій, що передбачає активні зв'язки початкової школи із громадськістю, публічну звітність про результати своєї діяльності тощо; самоорганізації освітньої діяльності; саморозвитку особистості, гнучкості організаційних форм; ідеї демократизації укладу шкільного життя молодших школярів, утвердження рівних можливостей, комунікативності, співробітництва, самоорганізації.

Для реалізації визначених дослідженням цілей в методиці враховано три основні взаємопов'язані етапи розвитку комунікативної компетентності учнів експериментального класу:

1) етап аспектної (комунікативний аспект) і комплексної (навчальний та комунікативний аспект) підготовки до комунікативної діяльності на уроках читання з використанням навчальної гри;

2) етап навчально-комунікативної діяльності із застосуванням ігрових технологій на уроках читання;

3) етап комунікативно-ситуативної діяльності із програванням та виконанням комунікативно-ситуативних завдань.

Програма експериментального навчання передбачає застосування на уроках літературного читання сюжетно-рольових, розвиваючих, інтерактивних ігор, інноваційних ігрових технологій «Квест», «Сторітелінг», «РАФТ» та ін. (Табл. 2.4).

Ігрові технології для формування комунікативної компетентності учнів
на уроках читання в експериментальному класі

№	Ігрові технології	Зміст
1	«Сторітелінг»	Технологія «Сторітелінг» сприяє формуванню умінь учнів формулювати власні думки та озвучувати їх. За допомогою технології учні виробляють уміння опи-сати (усно, письмово) вчинки та почуття – власні і персонажів твору; аналізувати їх, оцінювати наслідки та робити висновки. Вчитель має заохочувати та при-вчати учнів висловлювати власні думки та вислу-ховувати думки однокласника щодо прочитаного літературного твору. Завдяки застосування технології учні поповнюють літературні знання, навчаються спілкуватися, публічно виступати, що розвиває комунікативну компетентність.
2	«РАФТ»	Технологія «Рафт» (Роль, Аудиторія, Формат, Тема). Основне завдання учня у межах цієї діяльності – висловити, описати та розповісти основні власні міркування щодо літературного твору, характеристики персонажів, враховуючи особливості аудиторії та обираючи потрібний формат та жанр промови. Технологія дозволяє вчителю оцінювати знання учнів за темою певного розділу в цікавій ігровій формі.
5	«Квест»	Квест-уроки проходять в ігровій формі. Застосування квест-технології передбачає проведення уроку на певній території. Принцип квесту – знайти вихід: учні мають виконати низку тих чи інших дій, щоб знайти ключ до вирішення завдань. Складові квест-уроку: мета, ролі, загадки та головоломки за темою, сю-жет. Інструменти, які використовує вчитель, залежать від того, де саме відбудуватиметься квест.
6	Дидактичні, розвиваючі інтерактивні ігри та ін.	Особливістю застосовуваних ігор (гра-подорож, гра-змагання, гра-ярмарок, гра-аукціон, гра-інсценування та ін.) є їхня універсальність, тобто вчитель на уроках читання зможе використовувати всі ці ігри, наповнивши їх своїм навчальним змістом за певною темою уроку літературного

		читання.
--	--	----------

Педагогічними умовами формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу через застосування ігрових методів та прийомів на уроках літературного читання є: змістове і методичне забезпечення розвитку комунікативної компетентності молодших школярів; залучення учнів до різних видів спільної діяльності як засобу активізації міжособистісного спілкування; методична підготовка педагогів до розвитку комунікативної компетентності у молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; комплекс ігрових методів та прийомів на уроках читання використовується без відриву від основного навчального процесу і передбачає обов'язкову наявність ефекту несподіванки.

Розширення знань та удосконалення уміння вчителів до розвитку комунікативної компетентності молодших школярів для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає певний алгоритм підготовки вчителя до уроку літературного читання з метою формування у молодших школярів комунікативної компетентності.

На уроці літературного читання вчитель має усвідомлювати групу цілей: афективні; психомоторні і когнітивні (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка). За рекомендаціями науковців щодо застосування ігрових технологій, вчитель на уроці літературного читання використовує відповідні до виконання певної мети когнітивної групи ключові слова: знання – запам'ятайте; повторіть; назвіть; знайдіть відповідне; перекажіть; посилайтеся на...; розуміння – перефразуйте; поясніть; підсумуйте; порівняйте; зробіть повідомлення; наведіть приклади; продемонструйте; визначте головну ідею; застосування – передбачте; запитайте; проілюструйте; використайте у реальній ситуації); аналіз –

розбийте на частини; опишіть характер та його риси; порівняйте; визначте суттєве); синтез – придумайте нове; створіть прогноз; напишіть твір; підсумуйте; оцінка – оцініть, оберіть, обґрунтуйте; критикуйте; аргументуйте; розсудіть; висловіть «за» і «проти»; визначте пріоритети; дискутуйте (Рис. 2.3).

Рис. 2.3. Цілі когнітивної групи уроку літературного читання

Алгоритм підготовки вчителя до уроку літературного читання з метою формування у молодших школярів комунікативної компетентності: 1) визначення загальної теми, мети, завдань уроку – проведення уроку доцільне лише за умови наявності спільної теми і мети; 2) залежно від теми, мети та

завдань уроку визначення типу уроку та використання ігор та ігрових технологій; 3) у відповідності до теми, задач, типу уроку, із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, добирання фактичного і дидактичного матеріалу; 4) вибір найбільш ефективного поєднання методів і прийомів – відповідно до поставленої мети, змісту навчального матеріалу, дидактичних задач вивчення української літератури; 5) визначення структури уроку, із врахуванням логіки навчальної дисципліни та обраних ігрових технологій.

Психолого-педагогічний аспект методики формування в учнів ЕК комунікативної компетентності на уроках читання спирається на технологію створення ситуації успіху і реалізується завдяки використанню таких прийомів: «усмішка» (пригадування смішних подій із життя, оплески після відповідей); особиста подяка вчителя за відповідь); «емоційне стимулювання» (констатація будь-якого, навіть незначного успіху, що підсилює в учневі віри в себе; відкритість вчителя для довіри і співчуття); «загальна радість» (емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів); «сердечка доброти» (учні висловлюють свої побажання іншим); проведення для забезпечення психоемоційного комфорту учнів виховних годин: урок-радість, урок-сонце, урок-дружба, урок-життя, урок-усмішка.

Очікуваними результатами від впровадження методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання із застосуванням ігор та ігрових технологій: підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності учнів; формування ключових компетентностей; підвищення якості освітнього процесу, рівня розвитку і вихованості учнів; підвищення інтересу дітей до навчання; формування навичок толерантного спілкування, уміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне рішення проблеми; створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває успішність, власну інтелектуальну досконалість; підвищення пізнавальної активності учнів до знань, інтересу до читання художньо літератури, рівня мотивації; підвищення розумової

активності учнів; розвиток гармонійної особистості, творчості, підвищення рівня емоційної сфери молодших школярів; зниження перевтоми, психологічного перевантаження завдяки правильного дозування завдань та використання ігрових технологій; фахове зростання самого вчителя.

Метою формувального етапу дослідження була експериментальна перевірка ефективності методики формування комунікативної компетентності учнів шляхом застосування на уроках читання ігрових технологій (Сторітелінг, РАФТ, Квест), інтерактивних, мовленнєвих, розвивальних, дидактичних ігор та створення комунікативних ситуацій в експериментальному класі.

Як відомо, формування комунікативної компетентності передбачає оволодіння усіма видами мовленнєвої діяльності та основами культури усного і писемного мовлення, уміннями і навичками спілкування у різних сферах та ситуаціях відповідно до досвіду, інтересів, психологічних особливостей молодшого школяра; здатність за допомогою мовленнєвих засобів вирішувати актуальні для учня та колективу комунікативні завдання для реалізації цілей спілкування. Комунікативна компетентність характеризується: умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію; вести діалог; брати участь у дискусіях; умінням переконувати та відстоювати власну точку зору, тобто спілкуватися.

Діалогічне мовлення відіграє значну роль у формуванні комунікативної компетентності молодшого школяра. Великі можливості для розвитку діалогічного мовлення дітей надає використання ігрових прийомів, зокрема ігор-інсценізацій, коли учні виступають у ролі тієї чи іншої дійової особи. В учнів початкових класів гра вже не є провідною діяльністю, однак, «знаходить своє внутрішнє продовження в навчанні та праці», пробуджуючи у молодших школярів інтерес до художньої літератури, читання, у цілому, адже в ігровій діяльності ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються усі психічні процеси дітей.

З метою розвитку діалогічного та монологічного мовлення і формування в учнів ЕК комунікативних умінь (слухати, сприймати і відтворювати інформацію; вести діалог; брати участь у дискусіях; переконувати та відстоювати власну точку зору на уроках літературного читання реалізовувався інноваційний навчально-ігровий комплекс побудований на застосуванні ігрових технологій («Квест», «Сторітелінг», «Рафт», «Кубування» та ін.), інтерактивних прийомів та методів, дидактичних, сюжетно-рольових, розвивальних ігор (гра-аукціон, -подорож, -змагання, -ярмарок, -інсценізація тощо), ігор-інсценізацій, (Додаток А; Б).

Великі можливості для формування у молодших школярів комунікативної компетентності розкривають уроки читання з використанням роботи з книжкою (текстом): кожний учень розуміє, що в однокласників і вчителя перед очима той самий текст, що і в нього. Читання в голос учнем передбачає донесення до учнів зміст незнайомого тексту, тому необхідним для читача є зацікавити слухачів за допомогою виразного читання. Учень, який читає в голос використовує засоби виразності – звукові (сила голосу, висота, тембр, мелодія голосу, тон, темп мовлення, паузи) і візуальні (поза, жести, міміка, погляд). Таким чином, молодші школярі привчаються до зацікавлення співрозмовника під час спілкування, при цьому у них формується оцінка власного мовлення.

На уроках читання в експериментальній групі ми проводили ігри-драматизації, де учні самі виконують ролі, а сюжет часто служить канвою для імпровізації. ми інсценізували казки:) вчитель разом з учнями готувались до проведення на уроці такої «хвилинки інсценізації». На тлі сюжетів українських народних та авторських казок (Н. Забіла, О. Пчілка, І. Франко, Ю. Ярмиш та ін.) учні експериментального класу разом з вчителем інсценізували фрагменти казок: «Зайчик і Вовчик», «Корінці та вершечки», «Ріпка», «Лисичка і журавель» та ін. (Додаток Б).

У процесі підготовки інсценізації обраної казки учні експериментального класу брали активну участь, вносячи творчі доповнення до сюжету, обговорюючи поведінку персонажу для найбільшої виразності його головних рис. У процесі творчої – «режисерської» та «акторської» роботи на уроках читання в учнів виникають, крім сюжетних стосунків персонажів, й реальні взаємини, завдяки яким молодші школярі засвоюють правила спілкування з однолітками, у них виробляються навички домовлятися, погоджуватися, або відстоювати власну думку у коректній формі, обговорювати, вносити пропозиції, уважно слухати опонента тощо. Отже, у молодших школярів формуються комунікативні уміння та навички.

Ігрові технології на уроці читання використовувались у формі комунікативно-ситуативних завдань з моральним та етичним змістом, що подаються у формі діалогу, роздуму, розповіді, поради. Різні за видом, змістом і складністю педагогічні ситуації допомагають учням зв'язно будувати висловлювання, спонукають до розмірковувань, сприяють послідовному розвитку мисленневих операцій і реалізації світоглядного компонента виховної функції навчання; розвивають мислення, гнучкість розуму, зосередженість, створюють умови для розумового виховання.

Застосовуючи ігрову стратегію «Кубування» для характеристики певного персонажу літературного твору на уроці читання, ми доступною для молодших школярів мовою пояснювали сутність завдання, діючи за наступним алгоритмом з використанням під час відповіді виготовленого з картону кубика, на гранях якого написані допоміжні питання: Який він? (опис); На кого схожий? (порівняння); Про що це змушує тебе думати? (асоціації); Який характер, поведінка? (проаналізувати); Як би ти поведився у аналогічній ситуації? (застосування); Це позитивний чи негативний персонаж? (за і проти). Учень, спираючись на допоміжні питання та не втрачаючи логіки відповіді, надавав характеристику персонажеві (Додаток В).

Важливим для формування в учнів комунікативних умінь є досвід творчої діяльності під час складання нової колективної казки на тлі відомої української народної чи авторської казки, легенди, характеристики персонажів тощо з використанням інноваційних технологій. Молодші школярі охоче беруть участь у складанні нового твору, тому, що воно сприяє формуванню уміння висловлювати власну думку, оцінювати твір, характери персонажів, активізації мовленнєвої та комунікативної діяльності.

З метою розвитку комунікативної компетентності на уроці з літературного читання під час написання колективного казкового твору за темою «Українські народні і авторські казки» ми застосовували ігрову технологію «РАФТ», для чого поділили учнів на групи за кількістю персонажів казки (7). Кожна група пише твір-оповідання про свого персонажу, з обов'язковим завданням прив'язати текст до знань про ріпку. На дошці накреслено таблицю (Табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Застосування ігрової технології РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
Хто я? Група персонажів і власна роль.	Для кого пишу? Вибір адресату тексту.	В якій формі буду писати? Жанр.	Про що буду писати? Які ідеї хочу донести до аудиторії?
Собака Жучка. Інші персонажі: Ріпка, Дідусь, Бабця, Онучка, Кіт, Мишка.	Для однокласників, їх батьків, вчителів.	Оповідання Собаки Жучки про себе.	Про життя та призначення собаки у житті родини. Я маю розповісти аудиторії про її відданість та розуміння взаємодопомоги у родині.
Дідусь			
Бабця			

Наведемо обраний для колективної казки «Про Ріпку» найкращий монолог Собаки Жучки.

«Я Собака Жучка – з одного боку, я свійська тварина, а з іншого боку – персонаж української казки «Про Ріпку». Живу я в родині: Дід, Бабця та Онучка. Вони мешкають у хаті, з ними ж і Кіт, який взагалі робить, що хоче! Кіт ледачий, миші не ловить – я частенько бачу, як мишка й до комори шмигає, а може й до хати?! Сьогодні Дід з бабою пішли на город збирати урожай овочів. Я службовець-охоронник у господарстві, тому я перевірила чи хвіртка замкнена – бо ж може звір який чи злодій зайти. Коли ж чую галас! Я побігла на город, може допомога моя потрібна! Дивлюсь вже й Дід, Бабця та онучка разом тягнуть Ріпку. Ріпка здоровуца виросла. Я охоронець, я повинна робити слідкувати за порядком! Отже, я вчепилась в Онуччине платтячко, і ми потягнули Ріпку. Не піддається! Кіт-ледацюга підійшов. Я стала вимагати, щоб він допоміг робити важливу родинну справу. Кіт учепився за мій хвіст, але ж Ріпка міцно сиділа в землі. Я ж охоронець, тому не забувала оглядатись навкруги. Коли бачу мишка шмигнула, я й її покликала на допомогу. Мишка обережненько доторкнулась до котячого хвоста... Диво! Ріпку витягнули! Мишка хвісточком вильнула й побігла до комори. А я прийшла до думки, що велика річ є взаємодопомога! У родинній справі кожен повинен брати участь».

Після написання кожний учень зачитує власний твір, після колективного обговорення оцінюють і обирають найкращий, як фрагмент майбутньої казки. Під час написання твору, звучить музика – це допомагає учням уявити свого персонажа та творчо виконати завдання. Наприкінці уроку учні-автори найкращих творів інсценують казку, використовуючи власні оповідання.

Проведення уроку за ігровою технологією РАФТ сприяє розвитку в учнів комунікативної компетентності, критичного мислення і допомагає вчителю перевірити знання учнів у цікавій ігровій формі, учні переконують в об'єктивності оцінок – вони самі обирають найкращі твори (Додаток Б).

З метою розвитку комунікативної компетентності учнів ЕК ми застосовували квест-технологію під час виховних заходів (Патріотичний

квест «Україна різноманітна», урок читання «Вишиванка – душа українського народу» та ін.). Метою квест-уроку з української літератури «Вишиванка – душа українського народу» був розвиток комунікативної компетентності учнів; естетичне та патріотичне виховання; формування предметних компетентностей (вдосконалювати навички свідомого читання, поглиблювати знання учнів про вишиванку, розвивати вміння аналізувати та синтезувати матеріал; розвивати зв'язне мовлення учнів, інтерес до культурної спадщини, народних традицій; вчити створювати сучасний образ дитини у вигляді колажу, відновлювати пісенні скарби співочого народу; виховувати почуття прекрасного, виробляти навички діяти колективно в грі, підпорядковувати особисті інтереси спільним, формувати навички доброзичливого спілкування з людьми. В процесі уроку учні знайомилися з новою літературою, створювали презентації, колажі, співали караоке пісні «Мамина сорочка», визначали регіон, де створено певну вишиванку-експонат виставки «Вишивки різних регіонів» (Додаток Б).

Формування комунікативної компетентності учнів експериментального класу здійснюється шляхом впровадження в освітній процес виховних годин «Крокуємо до комунікативної компетентності», основні завдання якої передбачають: надання знань та виховання ціннісного ставлення до етичних правил спілкування, що сприяє адекватному розумінню учнями ЕК різних ситуацій спілкування; орієнтацію на діалогічну взаємодію з однолітками та дорослими на засадах взаєморозуміння та емпатії; формування уміння застосування вербальних і невербальних засобів спілкування в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії, уміння встановлювати і розвивати конструктивні комунікативні контакти з іншими людьми.

З цією метою під час виховних годин методикою передбачено, поряд з традиційними бесідами, розповідями, використання ігрових вправ, спрямованих на відпрацювання уміння вербальної та невербальної комунікації, активного слухання, прояву емпатії, закріплення знань правил

спілкування; творчих завдань на узгодження спільної діяльності, інсценізації фрагментів літературних творів та реальних комунікативних ситуацій (Додаток Г).

В роботі з формування комунікативної компетентності в учнів експериментального класу ми звертали увагу на виховання у них культури спілкування, прищеплюючи учням навички не лише доречного використання формул мовленнєвого етикету, а й формуючи навички уважного слухання співрозмовника, уміння призупиняти власне мовлення, щоб дати можливість висловитися іншому; уміння висловити критичне зауваження у коректній формі.

Спостерігаючи за учнями ЕК не лише на уроках читання, а й на перервах на інших уроках, ми відмітили, що у молодших школярів трапляються непорозуміння під час спілкування, з якими їм без допомоги дорослого важко справитися (вихопив книжку чи олівець у товариша, штовхнув, зачепив тощо).

Враховуючи підмічені складні до розв'язання дітьми комунікативні ситуації, ми, використовуючи різні технології, ігри, вправи, на уроках читання чи під час виховних годин. Наприклад, розв'язання мирним шляхом ситуації за допомогою технології «Акваріум». Ситуація: Ти приніс в школу книжку з цікавими ілюстраціями, щоб показати товаришу. Інший однокласник вихопив її з рук та не бажає повертати. Завдання: Спробуй повернути книжку «мирним шляхом».

Після обговорення з учнями ситуації визначено два способи дій.

1. Власник книжки задає кривднику два-три питання, на які він відповідає: «так». Тобі подобається моя книжка? (Так). Правда, в ній цікаві ілюстрації? (Так). Ти згоден, щоб ми разом розглянули ілюстрації? (Так). Скільки тобі потрібно часу, щоб розглянути ілюстрації? Коли ти зможеш мені його повернути?

2. При назріванні конфліктної ситуації можна застосувати прийом «Моментальна фотографія». Група з 3-х учнів (власник книжки, його

товариш і викрадач книжки) складають «епіцентр» конфлікту (фотографія). Групі подається команда: «Завмири!». Вони залишаються нерухомі. Іншим – команда «Оживи!». Ці учні коментують «фотографію», аналізують, дають поради.

Такі прийоми спонукають молодших школярів до аналізу мотивів та вчинків, самостійних міркувань – учні розбираються в собі та вчаться розуміти інших, а це й є метою формування комунікативної компетентності.

Спостерігаючи за вчителем експериментального класу та іншими вчителями необхідно відмітити їх сумлінну працю щодо формування комунікативної компетентності учнів, яка базувалась на постійному підвищенні знань з проблеми, пошуки різних педагогічних та психологічних методів та прийомів у навчанні та вихованні молодших школярів.

Для забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії з вчителями був проведений семінар «Розвиваємо комунікативну компетентність», у межах якого було впроваджено лекції: «Сутність і структура комунікативної компетентності молодших школярів», «Форми і методи розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти»; проведено інтерактивні заняття «Специфіка розвитку комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти», «Діагностика рівнів сформованості комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти», «Структура педагогічного спілкування».

На уроках читання вчитель експериментального класу, на наш погляд, методично правильно використовував різноманітні методи, форми і прийоми, забезпечуючи єдність дидактичної, розвивальної і виховної мети уроку.

Отже, наприкінці формувального етапу учні експериментального класу демонстрували якісні зміни на краще у показниках сформованості комунікативної компетентності.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Метою контрольного етапу дослідження є визначення результативності

методики формування комунікативної компетентності учнів 3-го класу сучасної початкової школи на уроках читання в експериментальному класі.

На контрольному етапі дослідження було проведено контрольне тестування учнів експериментального і контрольного класів, яке здійснювалося за тими ж методиками, й результати оцінювалися за тими ж критеріями, що й на констатувальному етапі дослідження.

Результати контрольного тестування учнів експериментального і контрольного класів зведено у таблиці Д2.6-Д2.7 (Додаток А).

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох класів за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту відображені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів обох класів (за результатами початкового та прикінцевого зрізів експерименту)

Класи	Зрізи	Рівні							
		Початковий		Середній		Достатній		Високий	
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%
ЕК	початковий	4	20	11	55	3	15	2	10
	прикінцевий	1	5	7	35	6	30	6	30
КК	початковий	3	15	10	50	4	20	3	15
	прикінцевий	3	15	9	45	5	25	3	15

За даними таблиці 2.8 побудовані: порівняльна діаграма рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального та контрольного класів за результатами контрольних зрізів (Рис. 2.4); діаграма динаміки сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження (Рис. 2.5).

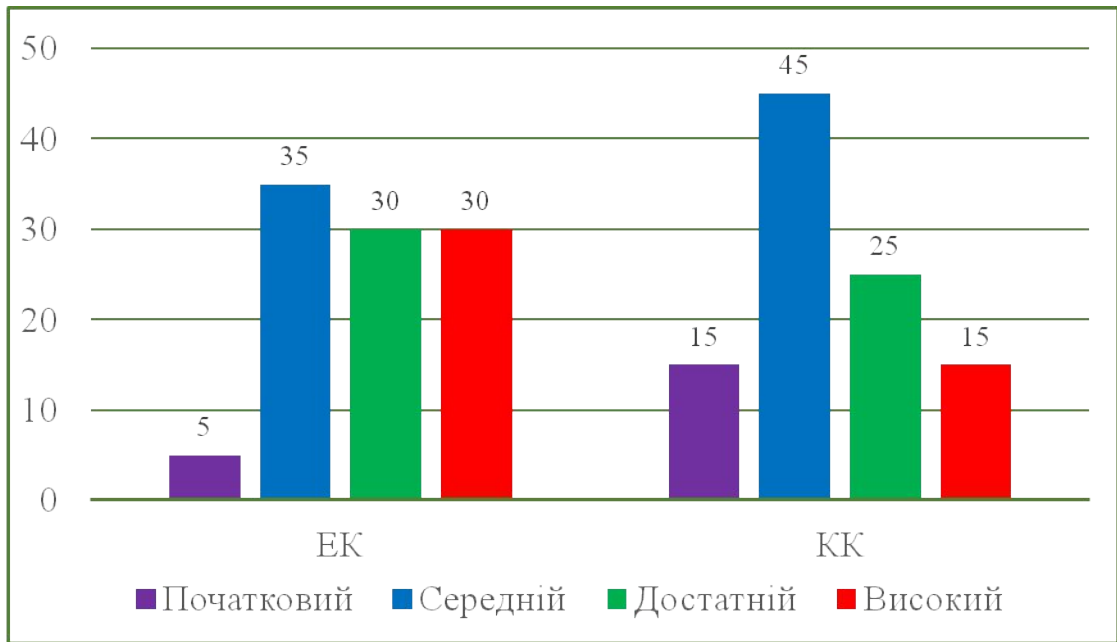

Рис. 2.4. Порівняльна діаграма сформованості комунікативної компетентності учнів ЕК і КК за результатами контрольних зрізів

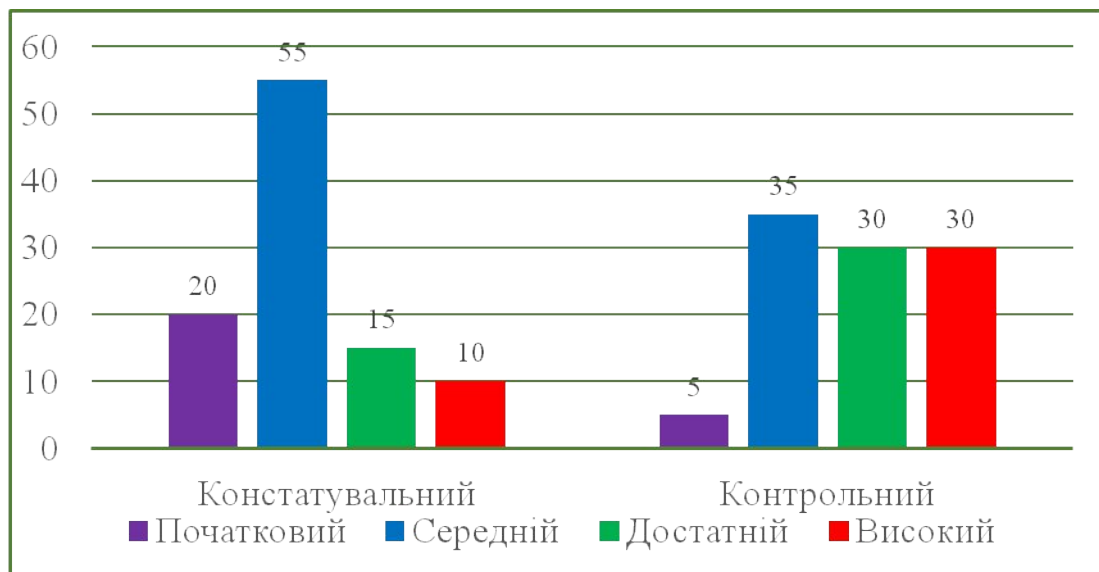

Рис. 2.5. Динаміка сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу протягом дослідження

Висновки до другого розділу

Матеріали контрольної діагностики учнів обох класів та їх кількісний і якісний аналіз свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального

класу: високий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу виріс у 3 рази (від 10% до 30%) і перевищує аналогічні показники учнів контрольного класу у 2 рази (30% до 15%); показники достатнього рівня в учнів експериментального класу збільшилися у 2 рази (від 15% до 30%); початковий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу знизився протягом дослідження у 4 рази (від 20% до 5%) і менші аналогічних показників учнів КК у 3 рази (5% до 15%).

Спостереження за учнями експериментального класу, кількісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчать про зміни на краще у становленні комунікативних особистостей – учнів експериментального класу, які здатні розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань; аналізувати текст прочитаного, активно обговорюючи зміст творів на уроках читання; учні вміють зробити висновки з прочитаних творів художньої літератури, дискутують, наводячи аргументи щодо поведінки героїв твору, їх думок та вчинків; учні вміють вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету не лише на уроках читання, а й у повсякденному спілкуванні; вміють будувати повноцінні у комунікативному аспекті усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття; значно підвищився інтерес учнів експериментального класу до читання – діти читають не лише передбачені програмою літературні твори, а й обмінюються новинками художньої літератури.

Учні експериментального класу намагаються налагодити взаємодію з оточуючими, правильно будуючи власні висловлювання. Мовлення наших учнів – правильне, наближене до літературної української мови із застосуванням мовних засобів відповідно до орфоепічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної української мови. Можна стверджувати, що в більшості учнів експериментального класу сформовані відповідно віковим нормам комунікативні уміння та навички, що дозволяє молодшим школярам

успішно адаптуватися у новому колективі, знаходити, завдяки умінню спілкуватися, нових друзів, однодумців у навчанні, спорті та іграх.

Таким чином, кількісний та якісний аналіз результатів контрольного тестування досліджуваних учнів експериментального класу демонструє значні позитивні зміни у сформованості комунікативної компетентності, що надає можливість зробити висновки про ефективність методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3-му класі.

Результати спостережень за роботою вчителів експериментального класу свідчать про значні зміни на краще щодо усвідомлення ними цілей і завдань формування комунікативної компетентності молодших школярів; вчителями вироблено уміння творчо та науково обґрунтовано підходити до вирішення педагогічних та навчальних проблем на уроках читання, застосовуючи різні методи і прийоми поєднання процесів формування у молодших школярів комунікативної й читацької компетентностей на уроці літературного читання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання та його результати дозволяють зробити наступні висновки.

1. Проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів була й є актуальною проблемою педагогічної та психологічної науки, що відображено у педагогічній та психологічній спадщині – вітчизняній та зарубіжній та широко репрезентована у сучасних наукових доробках українських та зарубіжних науковців.

З'ясовано, що поняття формування комунікативної компетентності молодших школярів науковцями розглядається, як процес, або, як система впливів, дехто акцентує увагу на структурних компонентах комунікативної компетентності, однак вчені мають єдиний погляд на те, що формування

комунікативної компетентності молодших школярів є умовою всебічного і гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

2. Уточнено основні поняття: «компетенція» і «компетентність молодшого школяра», «комунікативна компетентність».

З'ясовано, що компетентність молодшого школяра є результатом систематизованої навчальної діяльності, яка передбачає: активне оволодіння системою знань; здатність використовувати знання з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності.

Сутність компетентнісного підходу полягає у спрямуванні освітнього процесу на набуття учнями ключових компетентностей, якими є загальні здатності особистості виконувати певний вид діяльності; компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню й є показником успішності особистості молодшого школяра.

Комунікативна компетентність – це вища здатність особистості, яка дає змогу розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання.

Узагальнено форми, методи і засоби формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання: враховуючи вікові і психологічні особливості розвитку молодших школярів, для формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання ефективними засобами визначено дидактичні, розвивальні ігри та інноваційні ігрові технології.

3. Розроблено методику формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі. В основу розроблення методики було покладено припущення, що розвиток комунікативної компетентності учнів експериментального класу на уроках літературного читання стане ефективним за таких умов: врахування у розробленні й впровадженні методичної системи комплексної навчально-предметної мети,

яка з-поміж специфічних складників містить взаємопов'язані читацьку і комунікативну компетентності; побудова навчального процесу з використанням комплексу ігрових – навчальних і комунікативно-ситуативних завдань; реалізації на уроках літературного читання ігрових методів та прийомів.

Методика передбачає застосування ігрових технологій: «Квест», «Сторітелінг», «РАФТ», «Кубування», дидактичних, інтерактивних та інших ігор, як засобу формування комунікативної компетентності молодших школярів.

4. Для проведення експериментальної частини дослідження розроблено методику вивчення рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 3-х класів Зеленогірського ліцею Зеленогірської селищної ради Подільського району Одеської області до і після формувального впливу.

Кількісний і якісний аналіз результатів прикінцевого зрізу експерименту показників свідчать про переважно високий та достатній рівень сформованості комунікативної компетентності в учнів експериментального класу (60%): високий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу виріс у 3 рази (від 10% до 30%) і перевищує аналогічні показники учнів контрольного класу у 2 рази (30% до 15%); показники достатнього рівня в учнів експериментального класу збільшилися у 2 рази (від 15% до 30%); початковий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу знизився протягом дослідження у 4 рази (від 20% до 5%) і менші аналогічних показників учнів КК у 3 рази (5% до 15%).

Кількісний та якісний аналіз результатів проведеного дослідження демонструє значні позитивні зміни у сформованості комунікативної компетентності учнів експериментального класу, що надає можливість зробити висновки про ефективність методики формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі з

використанням ігор та інноваційних ігрових технологій. Отже, запропонована методика формування комунікативної компетентності молодших школярів є ефективною.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи за темою «Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання у 3 класі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 4. С. 8-9.
2. Бех І. Вивчення особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 2013. №3. С. 6-10.
3. Бібік Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. К.: Плеяди, 2017. 206 с.
4. Бібік Н., Вашуленко М., Мартиненко В. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 346 с.
5. Бірюк Л., Пішун С. Системний підхід як методологічне підґрунтя формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Wydawnictwo Wyzhszej Szkoły Technicznej w Katowicach. 2018.
6. Бірюк Л., Пішун С. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами тренінгової діяльності. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Wydawnictwo Wyzhszej Szkoły Technicznej w Katowicach. 2019.
7. Богуш А. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Науковий вісник Південноукраїнського ПІ*. 2015. № 4-5. С. 35-40.
8. Божович Л. Особистість та її розвиток в дитячому віці. Львів: Академія, 2013. 464 с.
9. Боришевський М. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості. Тернопіль: Мандрівець, 2015. С. 55-58.
10. Будянський Д. Формування навичок вербальної комунікації. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2017. С. 193-194.
11. Васильєва О. Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів. *Педагогічний альманах. Херсонська академія неперервної освіти*. 2013. Вип. 20. С. 16-22.

12. Варзацька Л. Типи особистісно зорієнтованих ситуацій на уроці. *Українська мова і література в школі*. 2016. №8. С. 22-26.
13. Вашуленко М., Дубовик С. Робота над власним висловлюванням на уроках української мови. *Початкова школа*. 2017. № 10. С. 10-16.
14. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714341/1/Читацькакомпетентність.pdf>. (Дата звернення 23.12.2023).
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укл. і голов. ред. В. Бусел. Львів: Слово, 2018. 1440 с.
16. Вишник О. Розвиток комунікативної компетентності молодших школярів у процесі використання фразеологічного словника. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 46. Ч 3. С. 32-37.
17. Вихрущ В., Дубчак С. Інформативність уроку як фактор розвитку комунікативної активності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. №4. С. 12-14.
18. Волошина Г. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі: посібник для студентів та вчителів початкової школи. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspu/bitstream/67893251/Osoblyvosti_urokiv_chytannia.pdf. (Дата звернення 15.02.2024).
19. Головань Н. Особливості спілкування і відособлення у молодших школярів. *Початкова школа*. №37. 2014. С. 33-40.
20. Гончарук О. Інтерактивні технології в початковій школі. К.: Основа, 2013. 128 с.
21. Гордієнко О. Формування комунікативної компетенції молодших школярів на уроках читання. *Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи / За заг. редакцією В. Литнєва, Н. Колесник, Т. Завязун*. Житомир: ФОП Н. М. Левковець, 2018. 248 с.
22. Гудзик І. Компетентісно орієнтоване навчання мови у початкових класах. Харків: Школа, 2016. 39 с.

23. Давидов В., Дубровіна І., Зацепін В. та ін. Молодший шкільний вік як особливий вік у житті дитини ((Я. Коменський, Дж. Локк, Ж. Піаже, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, І. Огієнко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.): хрестоматія. Харків: Школа, 2014. С. 18-124.

24. Дивакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 180 с.

25. Дмитренко Н., Столярчук О., Федорець М. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі в умовах дистанційного навчання. *Академічні студії. Серія Педагогіка*. 2021. Вип. 4; ч. 2. С. 207-213.

26. Добрович А. Вчителю про психологію і психогігієну спілкування. Тернопіль: Мандрівець, 2014. С. 89-120.

27. Ємельянов Ю. Активне соціально-психологічне спілкування. Харків: Школа, 2018. 166 с.

28. Жуков Ю., Петровська Л., Растянников П. Діагностика і розвиток компетентності у спілкуванні. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 104 с.

29. Запорожець О. Вибрані психологічні праці. Психологічний розвиток дитини. Харків: Школа, 2015. 320 с.

30. Збірник нормативно-правових документів з освіти. Серія: Початкова освіта. (Державний освітній стандарт початкової загальної освіти, Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України XXI ст., Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (оновлена) та ін.). Харків: Школа, 2022. 547 с.

31. Іваниця Г. НУШ. Українська мова та читання. 3 клас. Інтегрований навчальний посібник для формування комунікативної компетентності молодших школярів у 2-х частинах; Ч. 2. Харків: Ранок, 2021. 63 с.

32. Киричук О. Формування в учнів соціально-комунікативної активності. Львів: Слово, 2018. 428 с.

33. Коваль Г., Іванова Л., Суржук Т. Методика читання: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. 280 с.

34. Кодлюк Я. Цікаве мовознавство для молодших школярів: посібник для вчителя початкових класів. Харків: Університет, 2012. 123 с.
35. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2014. №9. С. 5-7.
36. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. №12. С. 163-165.
37. Корніяка О. Діагностика комунікативної компетентності молодших школярів: тести. *Початкова школа*. 2020. № 5-6. С. 39-41.
38. Кохно Т. Формування читацьких навичок на уроках літературного читання у 3-му класі: метод. рекомендації. К.: Педагогічна думка, 2014. 52 с.
39. Луців С. Літературна гра як засіб розвитку читацького кругозору молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2014. Вип. 10. С. 248–252.
40. Максименко Н., Качак Т. Технології вивчення предметів галузі «Мова і література» в початковій школі: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Типовіт, 2015. 100 с.
41. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. №7. С. 7-10.
42. Мартиненко В. Сучасні тенденції розвитку читацької діяльності молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам'янець-Подільський*. 2017. Вип. 23 (2-2017); ч. 2. С. 189–196.
43. Мудрик А. Спілкування як фактор виховання школярів. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 110 с.
44. Науменко В. Методичні рекомендації до навчально-методичного комплексу з літературного читання для 3 класу. URL: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>. (Дата звернення 05.02.2024).
45. Нетеса Л. Розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи. URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-roboti-rozvitok-chitackoikompetentnosti-molodshih-shkolyariv-18128.html> (Дата звернення 12.01.2024).

46. Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Львів: Світ, 2012. 112 с.
47. Олійник С. Формування читацької компетентності молодших школярів: теоретичний аспект. URL: <https://naurok.com.ua/z-dosvidu-robotirozvit-ok-chitacko-kompetentnosti-molodshih-shkolyariv-18128.html>. (Дата звернення 18.01.2024).
48. Пасічник Є. Українська мова і література в школі. Львів: Світ, 2013. 319 с.
49. Пентилюк М. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 8-10.
50. Пехота О., Кіктенко А. Освітні технології. Тернопіль: Мандрівець, 2014. С. 55-65.
51. Підласий І. Як підготувати ефективний урок. К.: Освіта, 2013. 257 с.
52. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: А.С.К., 2014. 192 с.
53. Радченко А. Ігрові методи та прийоми. *Відкритий урок*. 2012. № 10. С. 47-49.
54. Родигіна І., Луценко О. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. *Бібліотека журналу «Управління школою»*. 2016. Вип. 8. С. 179-185.
55. Савченко О. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2015. №3. С.10-16.
56. Сиротенко В., Акритова А. Особливості формування мовленнєво-комунікативної компетентності на уроках літературного читання в 2-4 класах. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.11.2019.197219>. (Дата звернення 27.11 2023).
57. Славова В. Формування і розвиток комунікативної компетентності молодших школярів. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34538 (Дата звернення 15.02.2024).

58. Слинько М. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах нової української школи. *Педагогічні науки та освіта*. Випуск №38-39. 2022. С. 77-82.

59. Собко В. Компетентнісний підхід у системі вивчення частин мови у початковій школі. *Вісник ГНПУ ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2. С. 203-211.

60. Стадник В. Культура мовлення: формування уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування. *Розкажіть онуку*. 2013. №14-15. С. 33-36.

61. Федоренко Ю. Виявлення рівня розвитку комунікативних здібностей. *Початкова школа*. 2012. № 8. С. 2-5.

62. Хаймс Д. Про комунікативну компетенцію. Harmondsworth: Penguin, 1972. С. 269-290.

63. Хромченко О. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. URL: <https://urok-ua.com/formuvannya-komunikatyvnoji-kompetentnosti-molodshyh-shkolyariv/>. (Дата звернення 04.11.23).

64. Шишов С., Кальней В. Моніторинг якості освіти в початковій школі. Тернопіль: Джура, 2012. С.14-16.

65. Ярмаченко М., Калениченко Н. Питання освіти та виховання у педагогічній спадщині (В. Горецький, Б. Грінченко, Г. Сковорода, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Л. Українка, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко, Н. Шепетова та ін.): хрестоматія. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2015. 410 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методики визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів обох класів

Методика «Діалог за словесно описаною ситуацією мовлення».

Мета: визначення сформованості рівня уміння вести діалог. Матеріал: бланк спостережень, ситуація мовлення, словесно описана вчителем. Процедура виконання: учням надають завдання створити діалог за запропонованою мовленнєвою ситуацією. Вчитель задає схему висловлювання, а учні розподіляють ролі й заповнюють цю мовленнєву схему особистим змістом. Ситуація мовлення. Уявіть собі, що ви прийшли у книгарню купити в подарунок товаришу цікаву книгу. Подумайте, про що б ви запитали чи попросили продавця. Приклад діалогу: Учень: Покажіть, будь ласка, книжку «Українські вірші» Продавець: Будь ласка. Учень: Дозвольте подивитися ще книжку «Легенди старовини». Продавець: Будь ласка, подивись. Учень: Скільки вона коштує? Продавець: п'ятдесят гривень. Учень: Чи можна розглянути ближче книжку «Українські народні казки»? Продавець: Можна. Учень: А ця книжка скільки коштує? Продавець: Сто гривень. Учень: Загорніть, будь ласка, ці дві книжки. Я їх куплю. Показники рівня виконання завдання. Високий рівень виконання завдання. Учень швидко включається в діалог, демонструє високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлює не лише свою думку з приводу предмета розмови, а й зіставляє різні погляди на той самий предмет. Обсяг і мовленнєве оформлення діалогу відповідає нормам. Середній рівень виконання завдання. Учень самостійно складає діалог, обсяг якого відповідає нормам; додержується правил поведінки в розмові, мовленнєвого етикету в діалозі (висловлює схвальне ставлення до сказаного або ввічливо не погоджується із співрозмовником); уміє формулювати доречне запитання і коротко, чітко відповідати на запитання. У діалозі можуть траплятися відхилення від теми, порушення логічного зв'язку між деякими репліками; в оформленні реплік учень може припускатися окремих мовленнєвих помилок. Початковий рівень виконання завдання. Учень складає діалог, який за обсягом наближається до норми, доречно користується усталеними виразами, властивими для ввічливої бесіди, додержується правил поведінки в розмові. У діалозі можуть бути відхилення від теми, порушення логічного зв'язку між репліками, може не бути вступної та підсумкової реплік. Інтонація, добір слів, побудова речень потребують корекції

Методика «Застосовування правил поведінки під час розмови».

Мета: визначення рівня сформованості уміння регулювати емоційний стан в навчальній взаємодії. Матеріал: бланк спостереження за учнями третіх класів, що вели щоденник спостережень, ситуація мовлення, словесно

описана вчителем. Процедура виконання: учням надають завдання створити розмову за запропонованою мовленнєвою ситуацією. Вчитель задає схему висловлювання, а учні розподіляють ролі й заповнюють цю мовленнєву схему особистим змістом. Учням третіх класів запропонували вести щоденник своїх вражень, переживань та їх оцінок. Це означало спілкування з самим собою, самопізнання. Можна було виносити свої жалі та радощі на обговорення (спілкування) зі щирими доброзичливими товаришами. Згода чи незгода їх з думками того, хто вів щоденник вражень, допоможе подолати внутрішні сумніви, розгубленість, конфлікт. Ситуація мовлення. Уявіть, що ви граєте в м'яч зі своєю подругою. Під час гри трапилася непередбачувана ситуація. Розіграйте ситуацію мовлення, у якій учасники розмови поводити себе так, що непередбачувана подія не перетворилася на неприємність. Приклад діалогу під час гри в м'яч. Оксана: Привіт, Тетянка! Тетяна: Привіт, Оксано! Оксана: Ось мій м'яч. Подобається? Тетяна: Так. Не пам'ятаю його в тебе. Звідки він? Оксана: Мені тато подарував його на День народження. Тетяна: Пограймо? Оксана: Із задоволенням! Тетяна: Лови швидше! Оксана: Ловлю! Відбила! Тепер ти лови! Тетяна: Ловлю! Ой, пробач мені, що він впав в калюжу. Оксана: Нічого, навчишся! Я не ображаюся. Тетяна: Правда? Ти справжня подружка. Оксана: Ти теж. С тобою весело й цікаво. Тетяна: В мене ніколи не було таких подружок. Оксана: В мене теж. Ідемо до мене пити чай, поки м'яч висохне. Тетяна: Ходімо! Показники рівня виконання завдання. Уміння застосовувати правила поведінки під час розмови вважали сформованими на високому рівні, якщо учень був налаштований на спілкування; виявляв готовність до контакту; бажання викликати активність партнерів; здатність сприймати і розуміти прагнення змінити поведінку, думки партнера; зберігав позитивний настрій. Уміння застосовувати правила поведінки під час розмови вважали сформованими на середньому рівні, якщо учень частково був налаштований на спілкування; не завжди виявляв готовність до контакту; був байдужий до активності партнерів; не виявляв прагнення змінити поведінку, наміри, думки партнера, але зберігав позитивний настрій. Уміння застосовувати правила поведінки під час розмови вважали сформованими на початковому рівні, якщо учень не був готовий до спілкування, не зміг показати себе з кращого боку, його пасивність була сприйнята партнерами як недолік.

Анкета для вчителів початкової школи «Застосування інноваційних технологій в практиці роботи НУШ».

Прізвище, ім'я, по батькові _____ . Місце роботи _____ .

1. Як часто в своїй роботі ви користуєтесь інноваційними технологіями? (не користуюся, рідко, часто, дуже часто). 2. Яким методам надаєте перевагу? (Фронтальні, Групові, Інше). 3. В яких класах доцільно використовувати групову роботу? 4. В якому класі ефективним можна вважати метод «Дискусія»? (1 клас, 2 клас, 3 клас, 4 клас). 5. За якими критеріями ви підбираєте інноваційні технології? (Доцільність, Дружні стосунки, Уміння співпрацювати в групі, Психологічна готовність, Уподобання учнів). 8. Які труднощі виникають у вас при використанні

інноваційних технологій на уроці? 9. Якою мірою використання інноваційних технологій допомагає створенню позитивної атмосфери класного колективу та взаємин учнів з вчителем? (Не допомагає, Частково допомагає, Дуже допомагає).

Таблиця Д2.1

Результати тестування учнів 3-А класу Зеленогірського ліцею
(за результатами початкового зрізу експерименту)

№	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Албул Роман	-	-	0	0	-	-	0	П
2	Бабій Михайло	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Буйвол Олег	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Волохатюк Анна	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Галушка Ростислав	0	0	0	-	0	-	0	С
6	Голяндін Максим	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Гунда Євген	0	0	0	-	0	-	0	С
8	Загороднюк Вадим	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Кашнер Назар	0	+	+	+	+	0	0	Д
10	Корой Дар'я	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Корся Михайло	+	++	++	+	++	0	++	В
12	Савченко Сніжана	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Скрипник Валерія	-	0	0	0	0	0	0	С
14	Солонар Анастасія	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Толмаченко Мирослав	0	-	-	0	0	0	-	С
16	Хабічева Слава	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Холоневський Костянтин	0	-	0	-	-	0	0	С
18	Чабаненко Михайло	++	0	++	++	+	++	+	В
19	Чуйко Валентина	0	-	0	-	0	0	0	С
20	Шимко Ангеліна	0	0	0	-	0	0	-	С

Результати тестування учнів 3-Б класу Зеленогірського ліцею
(за результатами початкового зрізу експерименту)

№	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Богопольський Іван	0	0	0	0	0	0	0	С
2	Варжевський Станіслав	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Душенковська Кіра	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Іваненко Алексія	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Кір'єв Назар	++	+	++	++	+	++	+	В
6	Красночубенко Влада	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Ліпський Ярослав	0	0	0	-	0	-	0	С
8	Мельник Іван	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Мойсєєв Максим	-	0	-	0	-	0	0	С
10	Обоянов Гліб	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Піддубний Олександр	+	++	++	+	++	+	++	В
12	Пурхальов Олександр	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Різун Вікторія	0	0	0	0	-	-	-	С
14	Тарнавська Надія	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Таюнда Юрій	++	++	+	++	+	++	+	В
16	Ткач Артем	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Унтілов Дмитро	0	+	+	+	+	0	0	Д
18	Унтілова Христина	-	0	-	-	0	0	0	С
19	Харченко Вікторія	+	+	0	+	+	+	+	Д
20	Юрова Марина	0	-	0	0	0	-	-	С

Таблиця Д2.6

Результати контрольного тестування учнів експериментального класу
(за результатами прикінцевого зрізу експерименту)

№	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Албул Роман	-	-	0	0	-	-	0	П
2	Бабій Михайло	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Буйвол Олег	0	0	0	-	0	-	0	С

4	Волохатюк Анна	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Галушка Ростислав	0	0	0	-	0	-	0	С
6	Голяндін Максим	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Гунда Євген	0	0	0	-	0	-	0	С
8	Загороднюк Вадим	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Кашнер Назар	0	+	+	+	+	0	0	Д
10	Корой Дар'я	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Корся Михайло	+	++	++	+	++	0	++	В
12	Савченко Сніжана	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Скрипник Валерія	-	0	0	0	0	0	0	С
14	Солонар Анастасія	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Толмаченко Мирослав	0	-	-	0	0	0	-	С
16	Хабічева Слава	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Холоневський Костянтин	0	-	0	-	-	0	0	С
18	Чабаненко Михайло	++	0	++	++	+	++	+	В
19	Чуйко Валентина	0	-	0	-	0	0	0	С
20	Шимко Ангеліна	0	0	0	-	0	0	-	С

Таблиця Д2.7

Результати контрольного тестування учнів контрольного класу
(за результатами прикінцевого зрізу експерименту)

№	Прізвище, ім'я учня	Оцінка за завдання							Рівень
		1	2	3	4	5	6	7	
1	Богопольський Іван	0	+	+	0	+	+	0	Д
2	Варжевський Станіслав	0	0	0	-	-	-	0	С
3	Душенковська Кіра	0	0	0	-	0	-	0	С
4	Іваненко Алексія	+	+	0	+	0	+	0	Д
5	Кір'єв Назар	++	+	++	++	+	++	+	В
6	Красночубенко Влада	0	-	-	-	-	0	0	П
7	Ліпський Ярослав	0	0	0	-	0	-	0	С
8	Мельник Іван	0	-	-	0	-	-	0	П
9	Мойсєєв Максим	-	0	-	0	-	0	0	С
10	Обоянов Гліб	-	-	0	0	0	0	0	С
11	Піддубний Олександр	+	++	++	+	++	+	++	В

12	Пурхальов Олександр	+	+	0	+	0	+	0	Д
13	Різун Вікторія	0	0	0	0	-	-	-	С
14	Тарнавська Надія	-	0	0	-	0	-	0	С
15	Таюнда Юрій	++	++	+	++	+	++	+	В
16	Ткач Артем	-	-	-	-	0	0	0	П
17	Унтілов Дмитро	0	+	+	+	+	0	0	Д
18	Унтілова Христина	-	0	-	-	0	0	0	С
19	Харченко Вікторія	+	+	0	+	+	+	+	Д
20	Юрова Марина	0	-	0	0	0	-	-	С

Уроки читання в експериментальному класі для формування
комунікативної компетентності учнів

1. Фрагмент уроку читання з аналізу твору В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло».

I. Білий капелюх – інформація, факти, збагачення новими конкретними знаннями. Літературний крос.

1. Який цей твір за жанром? а) казка; б) оповідання; в) повість.
2. Навіщо серед поля побудували хатинку? а) щоб люди могли сховатися від дощу; б) для постійного проживання.
3. Коли розпочався дощ, то що зробили хлопці? а) пішли в село; б) сховалися в лісі; в) сховалися в хатинці.
4. Хто ще прийшов до хатинки? а) незнайомий хлопець; б) незнайома дівчинка; в) собака.
5. Хто зняв сорочку і поділився з промоклим незнайомцем? а) перший хлопець; б) другий хлопець; в) третій хлопець.
6. Чого навчає цей твір? а) менше говорити, а більше робити. б) бути працьовитими.

II. Жовтий капелюх – переваги, позитивні сторони, явища, ситуації. Завдання групі.

1. Назвіть позитивні сторони розкриті в оповіданні В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло».
2. Хвилинка мрійника «Якби я був на місці тих хлопців, як вчинив?».

III. Чорний капелюх – негативні сторони ситуації; обережність; недоліки. Дайте відповідь на запитання: Чию поведінку з хлопців ви засуджуєте? Чому?

IV. Червоний капелюх – емоції, почуття, формування свого ставлення до подій та їх учасників. Створіть картинку до оповідання В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло» за планом.

Питання.

1. Кого ви зобразите на ілюстрації?
2. Які кольори в використаєте?
3. Який настрій вони створюють?
4. Які кольори передадуть відчуття провини хлопців?
5. Які рядки твору проілюструєте?
6. Які емоції буде викликати ваша картина?

V. Зелений капелюх – творчість, почуття гумору, втілення нових пропозицій, ідей. Завдання групі.

1. Складіть поради першому і другому хлопцям (усно).
2. Продовжіть оповідання В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло» (до 5 речень).

VI. Синій капелюх – контроль за розумовим процесом; підбиття підсумків, рефлексія. Гра «Візьми інтерв'ю». Що нового дізналися на уроці? Що вас найбільше зацікавило? Що найбільше вразило? Про що хотіли б ще дізнатися? Як ви ставитесь до хлопчика? Чого вчить вас це оповідання?

2. Урок «Людина починається з добра» (за В. Сухомлинським). Мета: продовжити вивчення оповідань В. Сухомлинського; формувати навички виразного, свідомого, правильного читання; розвивати уміння визначати головну думку творів, давати характеристику головним дійовим особам, аналізувати та оцінювати їх поведінку і вчинки, робити висновки щодо прочитаного; розвивати зв'язне мовлення, вміння висловити власну думку, цінувати думки товаришів; виховувати доброту і чуйність, віру в свої сили, бажання робити добрі справи. Обладнання: портрет В. Сухомлинського, оповідання В. Сухомлинського «Іменний обід» та «По волосинці»; плакат

«Коло вибору», «Діаграма Вена»; Кубик Блума. Хід уроку. I. Організація класу (психоемоційне налаштування учнів). Вчитель. Шановні, учні, сьогодні на уроці, як завжди ми працюватимемо разом, і я розраховую на вашу підтримку і допомогу. Доброго дня! – для всіх побажання. От і настала пора для читання. Діти, подивіться, будь ласка, мені в очі, погляньте один на одного і посміхніться. II. Мотиваційний етап. Гасло нашого уроку таке: Працєю наполегливо, швидко, старанно, щоб жодна хвилинка не втратилась марно! Щоб дізнатися про що ми сьогодні на уроці будемо говорити мусите прочитати акровірш. Кожна перша, виділена літера із рядка складе слово, це і буде темою нашого уроку. Дорогою добра в житті ступай, Образи вмій прощати і люте зло. Бо ти – людина, завжди пам'ятай, Роби добро, щоб менше зла було! О, пам'ятай, людино, не забудь, що кожне серце має добрим бути! Що Вам нагадує слово добро? Із чим воно у вас поєднується? III. Актуалізація знань. Мовна розминка. Десятиліттями український народ про добро складав багато прислів'їв та приказок про добро. Для вас завдання скласти прислів'я про добро. Хвилинка українського фольклору. Робота в парах. Гра «Утвори пару». Народ склав дуже багато прислів'їв про доброту. Давайте складемо, прочитаємо й пояснимо їх: Краще добро робити, ніж гарно говорити. Злий не вірить, що є добрі люди. Добре треба шукати, а зло саме прийде. Не одяг красить людину, а добрі діла. Де є добрі люди, там біди не буде. Доброго тримайся, поганого цурайся. Добро довго пам'ятається, а зло ще довше. Хто людям добра бажає, той і собі має. З ким поведешся, того й наберешся. Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає. Перед вами коло із вчинками які робить добра людина. Виберіть який вам найбільше подобається і поясніть свою думку. Коло вибору «Які вчинки робить добра людина». Дбає про рідних і близьких людей. Пробачає давні образи. Усміхається. Піклується про довілля. Допомагає старшим та слабшим. Не є жадібною. Не заздрить. IV. Повідомлення теми уроку. «Упізнай автора». Осінній туман, відлітають журавлі, борода діда... (Дід Осінник). Вогненні букви, цікава книга, Могутній богатир, ... (Спляча книга). Дід Мороз, Снігуронька, озерце замерзає,... (Снігуроччина пісня). У саду пахне яблуками, цвіркун замовк, літають джмелі,... (Яблуневий сад). Старовинне козацьке село, сім'я Неприкаяних, ставок щез... (Не забувай про джерело). Хто автор цих казок та оповідань? (Василь Олександрович Сухомлинський). Біографічна довідка. Василь Олександрович Сухомлинський – видатний український педагог, письменник і публіцист. Народився 28 вересня 1918 р. у селі Василівка Онуфріївського району Кіровоградської області (на той час – Василівська волость Олександрійського повіту Херсонської губернії) у незаможній селянській родині. Батько його, Олександр Омелянович, працював по найму як тесляр і столяр. Мати – Оксана Юдівна вела домашнє господарство, ткала полотно, фарбувала його і шила одяг не лише для своєї сім'ї, а й односельцям. Гарно вишивала. Багато уваги приділяла вихованню дітей: Івана, Василя, Сергія, Меланії. Учила добра, чесності, людяності. Довгими зимовими вечорами за прядивом чи шитвом розповідала дітям казки, цікаві історії, читала книжки. Пізніше

Василь Олександрович писав: «Я не відчував би всієї краси літнього світанку в селі, якби в далекому дитинстві мене не вразили до глибини душі прочитані матір'ю слова Шевченка «Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами, над ставами верби зеленіють»... У 1926-33 рр. В. Сухомлинський навчався у Василівській семирічній школі, де був одним з кращих учнів. Вчився добре, старанно, любив читати, гарно малював. Щоб зібрати гроші на книги, фарби, зошити, разом з однолітками та братами ходили на Новий рік посівати та щедрувати, а літом працював у колгоспі. У дитячому садку, який діяв у колгоспі на період літніх канікул йому доручали бути помічником вихователя. Він доглядав малюків, розповідав їм казки, читав книжки, проводив веселі ігри. Тому і вибір професії був не випадковий. V. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу. Отже, сьогодні на уроці ми познайомимося ще з двома його оповіданнями В. Сухомлинського «Іменний обід» та «По волосинці». Читання оповідання «Іменний обід» (позакласне читання с. 51). Що означає бути справжньою людиною? (Бути справжньою людиною – це поважати старість, дбайливо і терпимо ставитися до проявів старості, пам'ятаючи, що ніхто в цьому житті не вічний, кожен буде колись старим і немічним). А Ніна – не справжня людина? Чому? (Дівчина ще не навчилася бути доброю, поважати старість). Що ви порадили Ніні? (Навчитися бути доброю). Складіть вірш-сенкан «Добро» – 1 група. Складіть вірш-сенкан «Милосердя» – 2 група. Сенкан «ДОБРО». 1. Добро. 2. (прикметник) Щире, світле, чуйне, корисне. 3. (дієслово) Радую, допомагає, веселить, втішає. 4. (речення) За добро добром платять. 5. (значення слова) Добро – вчинок, який приносить людям користь. Сенкан «МИЛОСЕРДЯ». 1. Милосердя. 2. (прикметник) Добре, співчутливе, чуйне, безкорисливе, турботливе. 3. (дієслово) Підтримує, співчуває, втішає, виховує, рятує. 4. (речення) Милосердя - здатність відгукнутися на чужий біль. 5. (синонім) Милосердя - співчуття. Метод «фантастичних проблем». Що було б, якби всі люди стали безсердечними? Якби зникли безсердечні люди? Що ми можемо для цього зробити? 4. Фізкультхвилинка. У житті не байдикуй, а багато ти працєю. Розумом ти не хвались, а знаннями поділись. Вкрасти – значить нагрішити. Люди! Так не можна жити. Хліб й до хліба зароби, і не матимеш біди. Не хвалися ти пихатістю, а ділися з іншим радістю. Усім, хто просить, – допомагай, і носу вверх не задирай. Не будь ніколи ти байдужим, а краще стань сміливим й дужим. Якщо попросять – помагай, і правил цих не забувай. Читання оповідання «По волосинці». Метод «Кубик Блума». Назви...(головних героїв оповідання). Чому...(оповідання називається «По волосинці»). Поясни...(чому бабуся Марія повела внука Петрика до лісу?). Запропонуйте... (Петрику що може зробити він для своєї бабусі). Придумай... (кінцівку оповідання). Поділись... (своїми враженнями від прочитаного оповідання). Діаграма Вена Що спільного і відмінного між оповіданнями «Іменний обід» та «По волосинці». Напишіть у діаграмі. VI. Підсумок уроку. Рефлексія. Наші серця наповнилися добротою, милосердям, співчуттям. Зернятка доброти посіяні у серці протягом уроку, проросли і перетворилися на квіти. Наші гості сьогодні прийшовши до нас до школи

побажали вам та учням школи:... тому... Давайте ми також подаруємо ці квіти, ці усмішки усім людям планети. У центрі квітки намалюйте, яким ви уявляєте обличчя доброти, а на пелюстках напишіть слово, що виникають у вашій уяві, коли говоримо це слово. (Діти прикріплюють квіти на зображення земної кулі). Я отримала заряд доброти. Простягнемо руки до Землі і скажемо: Хай люди всієї Землі будуть добрими! Оцініть свою роботу на уроці: Хто працював добре – руки вгору. Хто працював чудово – аплодуємо. Оцінювання дітей. – Ви сьогодні отримуєте такі бали... Кожна людина може бути чарівником і для цього не потрібна чарівна паличка. Достатньо сказати добре слово, або зробити добру справу. Поверніться один до одного побажайте чогось доброго один одному. Творіть добро і воно повернеться до вас. VII. Домашнє завдання. Виразно читати оповідання, вміти ставити запитання до змісту та давати відповіді на них. Записати свої враження від прочитаного у щоденниках вражень. Талановитий педагог, який присвятив благородній справі навчання і виховання учнів понад 30 років свого життя. Віддав учням своє серце. Створив «Школу радості» під відкритим небом. Так, діти, це – Василь Олександрович Сухомлинський, заслужений педагог, талановитий учитель, який дуже любив дітей і написав для них дуже багато цікавих історій. Він хотів, щоб діти зростали добрими, чуйними, справедливими, уміли дружити і цінувати дружбу. Він писав: «Що було найголовнішим у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей». Твори В. Сухомлинського видані 53-ма мовами світу, загальним тиражем майже 15 млн примірників. Книга «Серце віддаю дітям» перекладена на 30 мов світу і витримала 54 видання. У період з 1945 по 1970 роки надруковано 463 статті. Перед вами буде стояти таке завдання: прикріпити прапорці на карту Євразії у яких країнах видавалися твори В.Сухомлинського: Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Англія, Болгарія, Іспанія, Китай, Монголія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Словаччина, Японія.

Урок 3. Патріотичний квест-урок. Тема: «Україна різноманітна». Мета: збагачувати знання дітей про квіти, їх вшанування як оберегів людського життя, їхнє значення у віночку. Розвивати інтерес до народних звичаїв та обрядів, пов'язаних із квітами. Сприяти розвитку логічного мислення, пізнавальних здібностей та інтересів, уваги, пам'яті. Вчити бачити красиве і корисне поряд. Виховувати любов до своєї Батьківщини, бережне ставлення до природи рідного краю. Хід квест-уроку. Вчитель. Привіт усім, хто не любить сумувати, нудьгувати, хто знає багато і хоче про це розказати. Вчитель. Вітаємо всіх на патріотичному квесті «Україна різноманітна». Вчитель. Умови та правила гри: 1. У грі беруть участь 4 команди по 6 учасників. 2. Кожна команда отримує карту на якій позначено 7 станцій. 3. Учасники зобов'язані пройти по черзі усі станції. 4. На кожній станції будуть різні завдання. Після кожного виконаного завдання, команда отримає один елемент українського віночка (ромашка, мак, волошка, сонях; пшеничний колосок; жовту і синю стрічки) і наклеєну наклейку в карті, яка

буде означати, що станцію успішно пройдено. 5. Команда, яка найшвидше збере усі елементи українського віночка (7) буде переможницею. 6. Наприкінці гри, команди разом з ведучими на стенді викладають український віночок з тих квіток, які отримали на кожній станції після виконаного завдання.

Вчитель. Сьогоднішня наша гра присвячена дорогій Батьківщині, милій Україні, яку ми всі дуже любимо. Україна для нас - найрідніша, найдорожча, найкраща у світі, бо це наша рідна земля. І зараз під звуки чарівної мелодії ми перенесемося на золоті поля нашої Батьківщини. Не можна уявити хлібне поле без його супутників – без чудових квітів: ромашок, волошок, маків. І саме іменами таких чарівних квітів називаються наші команди. Прийшов час представитись командам.

Капітан першої команди. Ми команда «Ромашки» (команда дружно говорить віршик).

Вчитель. Ромашка не тільки прикрашає луги і поля, але і приносить здоров'я людям, лікує від різних хвороб – квітку влітають у віночки, щоб дитина ніжною та здоровою була. Ромашка – символ доброти та ніжності й має чудодійну силу. Чай із сухих квіточок ромашки дають дитині від болів у шлунку. Напаром промивають очі, полощуть горло, роблять компреси на забиті місця. Ось яка корисна ця квітка. Тому цю квітку слід не тільки берегти, а й розмножувати, щоб не загинуло ромашкове поле.

Капітан другої команди. Ми команда «Волошки».

Вчитель. Волошка – символ дівочої краси, ніжності, душевного тепла. Вважається, що волошки мають значну магічну силу як оберіг від злих духів, лихої долі та всіляких напастей, тому їх навіть вирощують при садибах, освячують на Маковея та Великого Спаса. Відвар сухих квіток волошки треба пити при хворобах шлунку та при сильному кашлі. Цим самим відваром можна промивати очі, що закисають, натирати шкіру, коли свербить.

Капітан третьої команди. Ми команда «Маки».

Вчитель. Мак – символ безмежності зоряного світу, здоров'я, краси; оберіг, персонаж українського фольклору. За давніми віруваннями, мак оберігає людину від злих духів (відьом, упирів). Якщо насінням маку посипати домівку, туди не зможе проникнути лиха сила, аж поки не збере всі зернятка. Існує багато легенд про походження цієї квітки. Є перекази, що мак виріс із крові убитих героїв, які боронили свій народ. Тому вважалося, що ця квітка – символ любові та ненависті: червоні пелюстки – це любов, а чорна серцевина – ненависть.

Капітан четвертої команди. Ми команда «Соняхи».

Вчитель. Соняшник - символ Сонця, праці й достатку, сили і добробуту і символізує Батьківщину: як соняшник повертає за Сонцем свою голову, так і людина думкою, словом і ділом звернена до своєї Вітчизни. Як Сонце для соняшника - єдиний і незамінний орієнтир, так і для людини Батьківщина - єдина і найвища цінність. Українська земля щедро обдарована природою. Близько 5000 видів рослин вплетені у різнобарвний вінок української флори. Український вінок – це своєрідний оберіг. У нього є чарівна сила, що біль знімає, силу береже, тому, що кожна квітка – лікар-оберіг. В народі існує дуже багато видів вінків і ми сьогодні теж сплетемо свій барвистий український вінок. А квіти для віночка ви отримаєте на кожній станції якщо виконаєте завдання. Отож розпочинаємо гру, а з якої станції розпочне гру

кожна команда визначить жеребкування. 1. Станція «Розумнички». В якій державі ви живете? (в Україні). Яке місто є столицею України? (Київ). Яка найбільша річка України? (Дніпро). Що є символом держави? (герб, прапор, гімн). Велике зібрання творів Т. Шевченка. (Кобзар). Які кольори державного прапора України? (синій, жовтий). Найвищі гори України? (Карпати). Куш, оспіваний в українських народних піснях, символ дівочої вроди. (Калина). Розписане різноманітними символами яйце (писанка). Хліб та сіль на ньому - ознака гостинності українського народу (рушник). Сплетені в коло квіти, ним прикрашають голову (вінок). 2. Станція «Пазл». (Із пазлів скласти малюнок, на якому зображено частинку історії рідного краю). 3. Станція «Коштовності фольклору». (З'єднати прислів'я):

Батьківщина-мати,	Українська держава.
Всюди добре,	немає України.
Рідна земля – мати,	земний рай.
Рідний край –	умій за неї постояти!
Без верби і калини	а вдома найліпше.
Наша слава –	а чужа – мачуха.

4. Станція «Умілі ручки» (за зразком команда робить одну аплікацію). 5. Станція «Розсипаночка» (з розсипаних слів скласти прислів'я). Людина без Вітчизни як соловей без пісні. 6. Станція «Таночок» (під музику повторити елементи українського таночка). 7. Станція «Шифрувальник»: $\times \Delta + : \cap \infty \neq \cap - - - \infty \Delta \vee : \cap \Delta \times - - - \geq \pm \vee - - - \infty \Delta$. Ключ шифру.

Т	З	М	Д	Р	А	Е	Л	И	Я	О
\times	$+$	\cap	\vee	\geq	Δ	$:$	∞	$---$	\neq	\pm

Вчитель. Ось і підійшла до закінчення наша гра. Ви сьогодні всі старались – квітів стільки назбирали! Виконавши всі завдання, сплетімо віночок школі. (Учні розповідають вірш Л. Савчук про квіти, з яких складено віночок). Підсумок квест-уроку. (Учні експериментального класу діляться враженнями про отримані знання на уроці. Нагородження переможців.

Урок 4. Тема: «Калина на рушнику». Мета: формування комунікативної компетентності; вчити учнів передавати послідовно зміст зв'язного тексту, правильно будувати речення; збагачувати активний і пасивний словник учнів; розвивати увагу, спостережливість, творче мислення, зв'язне мовлення; виховувати дбайливе ставлення до природи та прагнення знати й вивчати рідний край. Методи і прийоми. Творча робота, пошуковий, робота в парах, ігрові технології «Сторітелінг», РАФТ, мозковий штурм. Обладнання: мультимедійна презентація, ягоди калини. Хід уроку. Організаційна частина. Вчитель. Сьогодні у нас незвичайний урок.

Вслухайтесь у чарівні звуки музики. Закрийте очі та подумайте, яка картина виникає в уяві? (слухання пісні про калину). Поетичні рядки. (Т. Шевченко). Тече вода з-під явора... Актуалізація опорних знань учнів. Загадки. Як прийде весна в садочок – до лица білий віночок, ну а восени цій кралі приглянулися коралі. І червона, й соковита та гірка вона все літо. Припече мороз – вона стала добра і смачна. Гра «Шифрувальник». Розгадайте ключ і прочитайте криптограму.

	1	2	3	4	5	6	7
А	Б	В	Є	А	И	Н	К
Б	Р	З	Т	У	Л	М	Ї

А3А2Б 2А3А1Б1А5А 3Б4А 7А4А5Б5А6А5А – 6А3А6Б4А 4Б7А1Б4А7Б6А5А. (Без верби та калини – нема України). Гра «Римувальник». Повторіть прислів'я, назвіть останнє слово. Доберіть слова, подібні до слова Вкраїни. Оголошення теми і мети уроку. Сьогодні на уроці ми будемо вчитися переказувати текст «Калина на рушнику», правильно будувати речення, послідовно їх зв'язувати в тексті, дізнаємося про калину як рослинний символ України. Робота з мовним матеріалом. Слово вчителя. Детальний переказ – це такий переказ, у якому передаються всі моменти, які можуть запам'ятатись. У викладі зберігаються специфічні вирази, конструкції, звороти, зміст тексту. Такий переказ збагачує мовлення новими словами та зворотами, образними висловами, зміцнює пам'ять, виробляє навички послідовного викладу. Довідкове бюро. Цікаво знати, що...Калина – це куш та його ягоди. Давньослов'янське слово. Назва могла бути дана кущу за тією прикметою, що він росте на вологому ґрунті. Допускають і думку, що це слово пов'язане з дієсловом «калить», що означає «червона», «калена ягода». Легенда про походження назви калини. Жили колись в одному селі мати Вербена та її дочка Калина. Мудра й мила зростала дівчинка – мало хто вже таких діток пам'ятає. А до того ж чарівниця вона була: всі трави із землі піднімала, пташок лікувала, дерева від хвороб рятувала. Не було дитини вродливішої і добрішої душею. Та довідалися про чарівницю Калину вороги. Вирішили її згубити, щоб землю українську багату завоювати, хворості і зло на людей напустити. День був ясний, мов золотом гаптований, коли пішла дівчинка коси травами розчісувати, горобчиків годувати, льон, дощем прибитий із землі піднімати. Довго ходила Калина, стомилася, до криниці прибилася. Схилилася над нею, у жменю води взяла і краплиночку пташці дала. Аж раптом почула рідний неньчин голос із здаля: «Калино, Калино, не пий водиці...» Дівчина дуже хотіла пити й не звернула на це увагу. Та тількино перші краплі до губ піднесла, пташина маленька крилом їх знесла. Вдруге воду до губ піднесла – і навік деревом – калиною над водою зросла...Бігла мати. Плакала. Шукала, та вже доньки любої не застала. Натомість гарне і пишне деревце стояло, сльозинки-намистинки сіяло. Схилилася мати над

криницею, затулила серцем ту воду-кровицю і проросла над нею вербицею. Минуло від тоді багато років, та матуся-верба все оберігає водні джерела, аби люди ніколи не зазнали лихих чарів. Мозковий штурм. Що ти знаєш про калину? Де росте калина? Як використовують калину? Робота в парах «Склади прислів'я». Похолодніло, риба не ловиться, калина у цвіт вбирається. Любуйтеся калиною, коли цвіте, а дитиною - коли росте. Заливається, як соловейко на калині. Дівчина, як у лузі калина. Вибери собі дівку, як калинову гілку. Мова солов'їна, мова калинова. У лузі калина з квіточками, неначе матуся з діточками. Стоїть у дворі дівонька, як над ставом калинонька. Без верби та калини нема України. 5. Фізкультхвилинка. Робота над переказом («Сторітелінг», РАФТ). Читання тексту. Калина на рушнику. Люди здавна помічали красу природи: як блищить роса на вербовому листочку, як бує запашна квітка, як над річкою чи біля ставка пишається червона калина. І намагались вони усе це відтворити у своїх піснях, малюнках, вишивках. Так з'явилися квітчасті рушники. Рушник мав різні узорі. Та найбільшою увагою і любов'ю користувалась у вишивальниць калина. Рушник, вишитий калиною, – гордість господині. З калиною часто порівнювали вродливу дівчину. Калиновий кущ прикрашав подвір'я, особливо під вікном. Весною він милує око своїм білим цвітом, а восени – буйними червоними кетягами. Цілющі калинові ягоди дуже корисні для здоров'я людини. Визначення теми і головної думки тексту. Словникова робота. Пояснення лексичного значення слів: здавна(у далекому минулому, за давніх часів); бує (гарно, буйно рости; пишатися, розкошувати); пишається (бути сповненим гордості за щось); кетягами (нагромадження плодів або квітів на одній гілці); цілющі (лікувальні, корисні, сприятливі для повернення здоров'я). Пояснення граматичного значення слів: здавна, блищить, бує, відтворити, цілющі, гордість. Пояснення вживання розділових знаків при однорідних членах речення. Аналіз тексту за питаннями: а) Яку красу здавна помічали люди? У чому вони намагались відтворити цю красу? Які узорі мали рушники? Який узор користувався найбільшою любов'ю і повагою? Що є гордістю для господині? Чому саме калина була такою шанобливою? Чим корисна калина для людини? б) Знайдіть у тексті слова, вжиті у переносному значенні і поясніть їх. Колективне складання плану переказу (Сторітелінг). Спостереження людей за красою природи. Відтворення спостережень у народній творчості. Калина на рушниках – гордість господині. Калиновий кущ – прикраса подвір'я. Цілющі властивості калини. Усний переказ тексту за планом. Самостійна робота. Написання переказу. Перевірка написаного. Підсумок уроку 1. Акрівірші.

Красива і корисна,
Аж до морозів кисла.
Листя різьблене
Й яскраво-червоне
Намисто між листям.
А разом – це калина, символ України!

Корисна рослина,
 Але гіркувата,
 Лікуються нею
 Ї збирають на свята.
 Нареченій у вінок, на коровай, на пиріжок,
 А ще й в гільце вплету на «Спасову бороду».

4. Підсумок уроку. Які завдання вам сподобалися найбільше? Які завдання виконувати було важко? Цілющі властивості якої рослини ви запам'ятали найбільше?

Урок 5. Тема: «Морські казкові персонажі». Мета: формування в учнів ключових компетентностей: комунікативна компетентність: продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, використовувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; прагнення збагачувати словниковий запас; уміння вчитися: організовувати та контролювати свою навчальну діяльність; прагнення здобувати нові знання; самостійність у розв'язанні пізнавальних завдань; засвоєння і дотримання учнем морально етичних норм; загальнокультурна компетентність: дотримуватися норм мовленнєвої культури, зв'язно висловлюватися в контексті змісту. Матеріали та обладнання: аудіо запис «Марш Чорномора» з опери М. Глінки, відеомультвільм «Казка про царя Салтана». Хід уроку. I. Організаційний момент(1-2 хв). II. Актуалізація опорних знань. Бесіда. Розпочнемо наш урок з прослуховування мелодії (аудіо запис «Марш Чорномора» з опери М. Глінки). Що це за музичний твір? Як він називається? Хто такий Чорномор? Як ви можете його охарактеризувати? Який із звуків природи вам нагадує ця мелодія? Море, яке ви уявили, було тихим і спокійним? Якими лініями ви його зобразили? Якого кольору ви уявляєте море? Як в образотворчому мистецтві називаються картини, на яких зображене море? (Марини). Як називають художників, які малюють море? (Мариністи). III. Повідомлення теми і мети уроку (1-2 хв). Запрошую вас на екскурсію до підводного царства. Який колір моря на зображених малюнках? Які мешканці моря зустрічалися? Які ще об'єкти ви помітили на морському дні? Хто може жити у морі? Відгадайте ребуси. Коли ви слухали оперу М. Глінки «Марш Чорномору», у вашій уяві виникали образи казки про царя Салтана: Гвидон, Царівна-Либідь, Чорномор? Пригадайте у якій ще казці О. Пушкіна зустрічаються мешканці моря («Казка про рибака та рибку»). Перегляд мультфільму. Якою за характером вам видається Золота рибка? Вона добра чи зла? РАФТ про рибку. Поясніть. V. Фізкультхвилинка. VI. Підсумок уроку (1-2 хв).

Урок 6. «Дивувалась зима» (Іван Франко). Мета уроку: ознайомити учнів з творчістю Івана Франка та його твором «Дивувалась зима»; розвивати уміння аналізувати та інтерпретувати літературні тексти; сприяти формуванню естетичних вражень і почуття краси. Обладнання: підручник з літературного читання; дошка; маркери. Хід уроку. I. Організаційний момент

(2 хв). Привітання, перевірка готовності до уроку. II. Мотивація (3 хв). Обговорення з учнями важливості читання та аналізу літературних творів. III. Представлення твору (15 хв). Інформація про автора (5 хв). Коротка біографія Івана Франка та його внесок у українську літературу. Читання та аналіз твору «Дивувалась зима» (10 хв). Голосне читання твору вчителем або учнями. Перше обговорення основних ідей та повідомлень твору. IV. Глибокий аналіз твору (20 хв). Обговорення образів у творі (10 хв). Завдання: учні мають описати образи зими та весни в творі. Дискусія про тему та ідею твору (10 хв). Завдання: учні обговорюють, яку важливу ідею висвітлює Іван Франко в своєму творі «Дивувалась зима». V. Підсумок уроку (5 хв). Обговорення виконаних завдань (2 хв). Учні представляють свої висновки, обговорюють, чи вони зрозуміли основну ідею та повідомлення твору. Підсумок (3 хв). Вчитель робить підсумок уроку, наголошуючи на важливості вивчення творів класичної української літератури, таких як «Дивувалась зима» Івана Франка. VI. Домашнє завдання (1 хв). Призначення домашнього завдання для подальшого закріплення матеріалу: написати невеликий есе на тему «Як я розумію образ зими в творі Івана Франка «Дивувалась зима».

Ігрові вправи для формування навичок діалогу

Доповнення пропущених реплік діалогу. Розмова сина з батьком, що повернувся з риболовлі. Завдання. Доповніть репліки: Тату, куди ти сьогодні їздив рано-вранці? ... І яку рибу ти там піймав? ... А шуку бачив? ... А чого ж її немає у відрі? Створення діалогу за аналогією до зразка, але в іншій ситуації. Вчитель запитує в учениці: — Олю, чому ти вчора не прийшла до школи? — Бо погано почувалася. А сьогодні як ти почувашся? Добре. Завдання. Створіть діалог за зразком (але цього разу вчитель ставить учениці запитання про відсутність домашньої роботи, про запізнення на урок тощо). Складання діалогу на певну тему до заданої ситуації. Завдання. Складіть діалог у парі. Ситуація: ви прийшли до аптеки, вам необхідно поговорити з аптекарем. Мета спілкування — дібрати ліки від застуди. Завдання. Складіть діалог, замінивши мету спілкування. Мета спілкування – дізнатися про правила застосування гірчичників.

Рольова гра «Інтерв'ю». Обрані «журналісти» беруть інтерв'ю у своїх однокласників, звертаючи увагу на те, щоб відповіді були повними та змістовними. Наприклад: Назви своє прізвище, ім'я, по батькові. В якій школі і в якому класі ти навчаєшся? Які твої улюблені предмети? Які предмети вимагають більших зусиль для їх вивчення? Чи можеш ти вчитися краще і що тобі для цього треба зробити?

Гра «Компліменти». Сидячи в колі, усі беруться за руки. Дивлячись в очі сусіду, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Приймаючий киває головою і говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він дарує комплімент своєму сусіду. Вправа проводиться по колу.

Гра «Опиши друга». Розвиток уваги й уміння описувати те, що бачив, продовження знайомства. Вправа виконується в парах (одночасно всіма учасниками). Учні стоять спиною один до одного і по черзі описують зачіску, одяг і особу свого партнера. Потім опис порівнюється з оригіналом і робиться висновок про те, наскільки учень був точний.

Психологічні прийоми для мотивації учнів ЕК

1. Прийом «Все в моїх руках». Притча. Жив мудрець, котрий знав все. Одна людина захотіла довести, що мудрець знає не все. Затиснувши в долонях метелика, він запитав: «Скажи, мудрець, який метелик у мене в руках : мертвий чи живий?» А сам думає: «Скаже живий - я його роздавлю, а скаже мертвий - випущу на волю». Мудрець, поміркувавши, відповів: «Все в твоїх руках!» Тому, як ви засвоїте сьогоднішню тему залежить лише від вас!

2. Прийом «Посмішка друга». Зробіть подих на повні груди.... Як добре, що ми разом. Ми всі щасливі і здорові. Ми допомагаємо один одному. Ми доповнюємо один одного. Ми потрібні один одному. Хай цей день несе нам радість спілкування, наповнить серце шляхетними почуттями. І, подібно, квітам, хай розкриються ваші душі, які подарують світло, тепло і любов всім близьким. Посміхніться один одному. Ви - справжні маленькі українці!

3. Прийом «Я...». Любі діти, закрийте очі і повторюйте за мною: «У мене прекрасний настрій! Я можу бути добрим, терплячим! Я встигну зробити все! Я буду уважним на уроці! Мені урок принесе радість пізнання! Тому, що я – маленький українець! Я – громадянин великої європейської держави! Я – гордість України!». Подивіться, діти, один на одного, розмірковуючи побажайте собі і всім людям здоров'я, мира та добра. А тепер покладіть руку на серце і повторюйте за мною: Я є любов, Я є воля, Я є сила, Я є добро, Я є все прекрасне, Я є людина, Я є українець, Все залежить від мене, Все в моїх руках!

4. Прийом «Долонька». Закрийте очі, покладіть свою долоньку на долоньку сусіда і побажайте один одному доброго настрою, успіху, відмінних оцінок, гордості ваших батьків за своїх дітей, справжніх українців!

